

(સરકારી તથા ઘડોદર્શી રાજ્યના
કેલવર્ણાશ્રાતામાં ચાલતી

બાલ—ગરબાવળી,

શ્રી

ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ સાક્ષર

સ્વ નવલગમ લક્ષ્મીગમ

આવૃત્તિ ૨૩ મી.

" સુરત સીટી " પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ,

ચૌદાના પૃથ્વી-સુરત.

સ્વર્ગસ્થ સાક્ષર
નવલરામ લક્ષ્મીરામના
પુત્ર

ધીમતરામ નવલરામે

ગદ્યપદ્યાત્મક રચેલું

વિષ્ણુશર્મા કૃત

હિતોપદેશનું

ભાષાંતર.

કિંમત રૂ. ૧.

મળવાનું ઠેકાણું:—

જીકસેલર કરસનદાસ નારજીદાસ—સુરત.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાગિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૪૩૪ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૮૫૫ ૩૧૨૫૫૫૫૨

વિષય ૬ - : ૪

The Department of Public Instruction, Bombay.

BAL--GARABAVALI.

OR

A SONG-BOOK FOR GIRLS.

BY

LATE NAVALRAM LAKSHMIRAM.

Principal, Training College, Kathiawar.

बाल—गरबावली.

कर्ता

रा. रा. नवलराम लक्ष्मीराम.

प्रसिद्ध कर्ता,

धीमतराम नवलराम—सुरत.

आवृत्ति २३ भी.

આ પુસ્તકની માલીફી સન ૧૮૬૭ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે
ધીમતરામ નવલરામે નોંધાવી છે.

૪૦ સં ૧૯૧૬.

કિંમત ૦-૨-૬.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૬-૧૧

આપી પ્રસિદ્ધ કરનાર—ધીમતરામ નવસર.મ.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું કે. ચૌટાખજર—મુરત.

આપનાર—દોકિરદસ માનસીંગ.
આપવાનું કે. “ મુરત સીટી ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.
ચૌટાના પૂલ ઉપર—મુરત.

પ્રસ્તાવના.

મનની કેળવણીમાં અભ્યાસ એ એક અવસ્યનું સાધન છે; સારી કવિતા માણસનાં રસજ્ઞાન તથા કલ્પનાને કેળવણીથી પ્રવૃત્તિન કરે છે; તેને સાથે સુખનું એક નવું તથા અપૂર્વ બાંધ ઉઘાડે છે; અને મનની ઉમ્મી વૃત્તિઓને જગૃત કરી તેની પાસે ઉંચાં કર્મ કરાવે છે. શાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરિપક્વ થએલી બુદ્ધિને કામળ, ચપળ, ઉમંગી તથા ઉદાર કરનાર સારી કવિતાજ છે.

પણ બાળ કેળવણીને લાયક કવિતા મળવી મુશ્કેલ પડે છે; કેમકે કવિઓ ઘણું કરીને પોતાની અવસ્થાનોજ રસ વર્ણવી જાય છે, અને બાલ્યાવસ્થાના રસ અને કલ્પનામાં ઉતરવું એ બહુ અઘરું છે. એ કારણથી સઘળી ભાષામાં સારી બાળ-કવિતા થોડીજ દીકામાં આવે છે. આપણી ભાષામાં તો તેની કેવળ ખોટજ છે.

એ ખોટ પૂરી પડવાને અર્થે મારો વિચાર ઘણા વખતથી ચચાશકિત કાંઈ કરવાનો હતો, અને તેથી કેળવણી ખાતાની તરફથીજ ગરબાવળીની માગણી આવતાં મેં તે ઉમંગથી જીલી લીધી છે. એમાં ધારેલી મતલબ કેટલી પાર પડી છે;—એટલે એમાં રસ કેટલો આવ્યો છે, અને તેમાં તે બાળકથી મહણ થઈ શકે એવો કેટલો છે—એનો નિર્ણય કરવો એ બાળક કેળવણીના ચતુર અનુભવીઓનું કામ છે. ગરબીઓ કેવી રીતે ગાવી તે જાણવાને સાથ

તેને મથાળે એક પ્રસિદ્ધ * કડી મૂકવાનો રિવાજ છે, પણ તે પ્રમાણે કેટલાંક કારણોથી આ ચોપડીમાં થઈ શક્યું નહિ. તે છતાં તેનો પદ્યબંધ તો જણાય એમ ધારી મેં તેનાં સાંકેતિક નામ ત્યાં લખ્યાં છે:—જેમકે ચોચોકા એટલે ચાર ચાર માત્રાના ચાર ગણુ જેના પ્રત્યેક ચરણમાં સમાયલા છે તે અ, ઇ, ઉ, ઓ, વગેરે નામને અંતે જે પ્રત્યય લગાડ્યા છે તેમાં પણ મર્મ રહેલો છે, પરંતુ તે સવળો વિસ્તાર આ દેકાણે આપી શકાતો નથી.

મુ. રાજકોટ, તા. ૬ ફી સપ્ટેમ્બર ૧૮૮૭.

ન. લ.

* પણ એની જરૂર જણાવવાથી સન ૧૮૭૬ ના એપ્રિલ માસના ગુજરાતરાજાપત્રમાં એ પ્રસિદ્ધ કડીઓ મેં મહેનાઈની નામને માટે બતાવેલી છે.

સાંકળીઉં.

વિષયનું નામ.

પૃષ્ઠ.

(ત્રીજા ધોરણ સુધી ભળનારીઓને સારુ.)

બાલપ્રાર્થના	૧
વા'લી બેન	૩
છોડીઓની ઉજાળી	૪
ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ ભાગ ૧ લો	૬
"	"	"	૨ જો	૭
"	"	"	૩ જો	૯
નિશાલનું વર્ણન	૧૦

(ચોથું ધોરણ ભળનારીઓને સારુ.)

ઈશ્વરનું સ્તવન	૧૨
ચોમાસાની શરૂઆત	૧૩
જનાવરની જાન	૧૪
ભળવાનો વચ્ચત જાય છે	૧૬
માયાના ગુણ	૧૮
ચોમાસાના ચાર માસ	૨૦

(પાંચમું ધોરણ ભળનારીઓને સારુ.)

માતૃસ્તવન	૨૨
ગુજરાતની મુસાફરી	૨૪
ચૈત્રમાસનું ચિત્ર	૩૦

विषयनुं नाम.	पृष्ठ.
वैशाख मासनुं चित्र...	...३१
जेठ मासनुं चित्र...	... ३२
भक्तिनुं परोढाउं	...३३

(छट्टुं धोरण भणनारीओने सारु.)

प्रभातवर्णन	...३३
इतिहासनी आरसी	... ३५
वसंतवर्णन	...३७
गुणनुं कजोडुं अथवा वहेमी स्त्रीनुं वर्णन	... ३९
बाळलग्ननां तमाम नुकसान	...४१

(फीमेल ट्रेनिंग कोलेजने सारु.)

लाडी विदाय गरबी १ ली	... ४२
" " २ जी	...४४
" " ३ जी	... ४६
" " ४ थी	...४७
स्त्रीस्वरूप	... ५१
नीतिनो चालो...	...५३
'मारी भरतभूमि' एक स्वदेश स्तोत्र	... ५६
एक वेण राखवा विषे	...५८
जूठ नाहि बोलवा विषे	... ६०
बालक पर प्रीति ए स्त्रीनुं भूषण छे	...६२
विश्वभरनो उपकार	... ६३

બાંલ પ્રાર્થના.

ઘોલ, (માપ, ચાચાકા.)

માગું માગું, છો મશ્વર આપ રે,
પ્રાણી માત્રના મા ને બાપ રે;
જેની શક્તિનું નહિ કંઈ માપરે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૧

માગું માગું પ્રથમ તમ પ્રેમરે,
રાખો રાખો અમ પર રહેમરે;
તમ રહેમેજ રહ્યોએ ક્ષેમરે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૨

માગું માગું કુશળ મારી માતને,
માગું માગું કુશળ મારા તાતને;
માગું કુશળ ભાંડુઓના સાથને,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૩

માગું માગું, અમને તમે પાળજો,
અન્ન વસ્ત્ર ને આખર આલજો;
જન સર્વનાં સકટ ટાળજો.
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૪

માગું માગું, હું આણી વાંલને,
આપો આપો, સુખુદ્ધિ હું બાળને;

(૨)

કાપો કાપો કુતર્ક કુચાલને, પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૫
માગું માગું, માયાપની સેવરે, સદા સાચુંજ યોધ્યાની ટેવરે; મારા મનનો, હરો અહમેવ ^૧ રે, પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૬
માગું માગું, માયાળુ સ્વભાવરે, મીઠા બોલ, ને સૌ પર ભાવરે; છે જેથીજ જગમાં નિભાવરે, પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૭
માગું માગું, સુમાર્ગે બતાવરે, મારા દોલમાં દયા તું વસાવરે; પરમારથ ^૨ પૂર્ણ ^૩ કરાવરે, પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૮
માગું, વિદ્યાનું વ્યસન ^૪ લગાડજે, મારી અંતર આંખો ઉઘાડજે; શુદ્ધ સત્યનો સુરજ ઉગાડજે, પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૯
મેં આ માગ્યું, હું માગવા જોગરે, બાપ આપ છો આપવા યોગ્ય ^૫ રે; હવે આપો જે હોય યોગ્ય રે, પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૧૦

૧ અહંકાર. ૨ જીવનું કલ્યાણ થાય એવાં કામ. ૩ બરાબર.

૪ દેવ. ૫ નુકસાન વગરનું.

(૩)

નિશાળે જતી છોડીનું ઘર્ષન-વા'લી બેન.

ગરબી (ચોથાકા)

મારી *વા'લી બેન છે બહુ છોટી ને,	
પણ ડા'પણમાં મોટી ને.	૧
મારી વા'લી બેનને નહિ રાદો ને,	
હસતોજ આખો દા'ડો ને.	૨
મારી વા'લી બેન વાંચે વહેલી ને,	
ગિઠે સૌથી વહેલી ને.	૩
મારી વા'લી બેન દાતણ નિત્યે ને,	
કરે, ને નાહે પ્રીતે ને.	૪
મારી વા'લી બેન વાળ ઓળાવે ને,	
રોજ કપાળ લુછાવે ને.	૫
મારી વા'લી બેન સો મુઘો ગણતી ને,	
ભાવે “ભૂ પા” ભણતી ને.	૬
મારી વા'લી બેન ચાલી નિશાળે ને,	
ચૂકે નહિ કેા કાળે ને.	૭
મારી વા'લી બેન સિલેટ સાહી ને,	
દીસે છે બહુ ડાહી ને.	૮
મારી વા'લી બેન પેન તો માગે ને,	
સૌને વા'લી લાગે ને	૯

*જ્યાં આવું (') અધ્યાહાર ચિહ્ન મૂક્યું હોય ત્યાં કોઈ હકારનો ઉચ્ચાર છે એમ ન્તણું; જેમકે વા'લી એ વહાલી લખ્યું હોય ત્યારે જેમ વાંચીએ છીએ તેમ વાંચવું.

(૪)

મારી વા'લી બેન ઠમ ઠમ ચાલે જો, ચોપડી હાથમાં ઝાલે જો.	૧૦
મારી વા'લી બેન પાઠ કરે છે જો, સૌમાં સરસ ઠરે છે જો.	૧૧
મારી વા'લી બેન વાંચે વાતો જો, હરખ સરવને થાતો જો.	૧૨
મારી વા'લી બેન લઈને તાળી જો, ગરબી ગાય રસાળી જો.	૧૩
મારી વા'લી બેનના બોલ મીઠા જો, દુનિયામાં નથી દીઠા જો.	૧૪
મારી વા'લી બેન વા'લાં લાગો જો, મન ગમે તે માગો જો.	૧૫

છોડીઓની ઉજાણી.

ગરબી (અષ્ટચોકા.)

સૌ અલગોઓ લગીમળો આવો આજ,	
આપણે કરીએ ઉમણી,	
સૌ કાંઈ કાંઈ ધરથી લાવો, આજ, આપણે	૧
કો લાવી ચણા, કો ધાણી, આજ, આપણે	
કો કોપર ખાંડ તો આણી. આજ, આપણે	૨
કો ખજૂર ખોળી લાવી, આજ, આપણે	
કો ચારોળી ચારતી આવી. આજ, આપણે	૩
કો કહે થઈ એ તો *અગ્રહી, આજ, આપણે	

* એડી, બાટલી.

(૫)

કેા લાવી બદામે મીઠી.	આજ,	આપણે	૪
કેાએ પસ્તાં સસ્તાં આપ્યાં,	આજ,	આપણે	
સૌએ *ખોરાં ખૂબ વખાણ્યાં.	આજ,	આપણે	૫
કેા કેાકડીઓ, કેા દ્રાખો,	આજ,	આપણે	
કેા લાવી મુળો આખો.	આજ,	આપણે	૬
કેા બરફો બરફજ સરખી,	આજ,	આપણે	
નેઈ બાળક કૂઘાં હરખી.	આજ,	આપણે	૭
કોઈ પુંડો લાવી પ્રેમે,	આજ,	આપણે	
નહિ કોઈથી લાગ્યે કેમે.	આજ,	આપણે	૮
પણ પથરથી તે હાર્યો,	આજ,	આપણે	
કેા લાવી લાડવો સારો.	આજ,	આપણે	૯
કેા કહે ખપે ન અમને,	આજ,	આપણે	
કહ્યું નહિજ મૂકોએ તમને.	આજ,	આપણે	૧૦
કેા લાવી સફરપારા,	આજ,	આપણે	
ગાળપાપડી, મમરા ખારા.	આજ,	આપણે	૧૧
કેા લાવી ગાંડીયા ગમતા,	આજ,	આપણે	
તે તો ગટ્ટ કરી ગયાં રમતાં.	આજ,	આપણે	૧૨
કેા લાવી પકવાન પાંચે,	આજ,	આપણે	
નેઈ જીલ સળવળે સાચે.	આજ,	આપણે	૧૩
કોઈ દળ મગદળ ગળગળતું,	આજ,	આપણે	
કોઈએ આપ્યું અથાણું મોંબળતું.	આજ,	આપણે	૧૪
કેા ખોખો લરી ખારેકો,	આજ,	આપણે	
કેા લાવી પાપડ સેક્યો.	આજ,	આપણે	૧૫

* પસ્તાં ખોરાં છે એમ સૌએ કહ્યું.

(૬)

કો છાનું છુપાવી લાવી, આજ, આપણે
 પાછી વાળીજ જેવી આવી. આજ, આપણે ૧૬
 એન એ તો ચોરી કહેવાએ, આજ, આપણે
 કહ્યા વિના નં લાવવું કાંઈ. આજ, આપણે ૧૭
 રોતીં આવી એક બિચારી, આજ, આપણે
 નથી આપતી મા કંઈ મારી. આજ, આપણે ૧૮
 એને પ્રેમે પાસ બેસાડી, આજ, આપણે
 સૌએ મીંજ્યાની તો માંડી. આજ, આપણે ૧૯
 સૌ વ્હાલથી વહેંચી ખાઓ, આજ, આપણે
 ખાઈ પીને ગરબા ગાઓ. આજ, આપણે ૨૦

ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ ભાગ ૧લો.

ગરબી (ચોચોકા.)

રુડો ! રુડો ! મુઘક ગુજરાત રુડો !
 જગદીશે જગતમાં ખૂન ધડ્યો ! ૧
 જ્યાં જુઓ ત્યાં લીલા લહેરજ છે !
 ધનધાન્યે ભૂધરની મહેરજ છે ! ૨
 બહુ જુવાર, બાજરી ડાંગર ને,
 ધઉ ચણા, વટાણા, ઝાલર ને. ૩
 ધણી તુવેર, ને મગ, ચોળા જ્યાં,
 મઠ અડદ, મકાઈ, જવ ઝાઝા. ૪
 વળી વળી, દિવેસી તલ અળશી,

(૭)

આદિ ચીંજે હજારો હજારો કળશી !	૫
એ ગણે ગણાય ન કહું સાચું, ગુજરાતે પાકે સોનું કાચું !	૬
કાચું રાખ્યું નથી કંઈ કોરતારે !	
કરી કૃપા ભરતખંડ પર ભારે.	૭
ભૂલો ભુંડી આપણીજ છે ભાઈ,	
કે ગયા રૂંચી દળદર માંહી.	૮
આવો મુલક મલ્યો હોય ખીળને,	
દુઃખ બેલ જનમમાં ન તે જાણે.	૯
લોક અકલ હુનર નહિ કંઈ આણે,	
જુઠો મમત, ગાડરવત જાહુ તાણે.	
મૂકી મમત, આળસ ધર્મી સર્વે,	
દેશ દાઝે ધૂંમો ધૂંમો ! ગર્વે.	૧૧
કરો ગર્વે ગરબો મુલક પાછો !	
સૂતાં બેઠાં સ્વદેશનું સુખ વંચો !	૧૨
સંપ સજ્જ બજ્જ વિદ્યામાતા,	
યઈ હુનર કળામાં મદમાતા.	૧૩
કસી કમર, પલકમાં ખુંખારી,	
બહાર પડો ! કતેહ છે કહું ધારી.	૧૪

માગ ર જો.

(શાગ ઉપર પ્રમાણે.)

ખરે ખરો બગીચો ગુજરાતજ,	
ફાલ્યો ફૂલ્યો ને ફાલ્યો પ્રખ્યાતજ !	૧
ઝાઝાં ઝાડોનાં ઝૂંડજ જ્યાં દીસે,	
જોતાં જોતાં જે જીવ હરખી હીસે.	૨

(૯)

વડ ઘટા ધાલે ચોખમ ફરતી, જે નીંચે સેનાઓ ઉતરતી.	૩
ઊંઘે આંખાઓ હારોહાર ધણા, કહો કેરીના સ્વાદમાં શીજ મણા?	૪
રુડી રુડીરે લીમડાની છાયા, લુંડી લુંડીરે આમલીની માયા.	૫
કેવો કેવો કપાસનો છોડ સારો ? જાતે નાનો, જગતને ઢાંકનારો !	૬
શું ખીલ્યું આ ખેતર ખસખસનું ! હોય અશીલુ અમૂલ્ય જે રસનું !	૭
બુધહીણા વિના ખપ જો ખાએ, ખરે મરેજ એનો ન વાંક કાંએ.	૮
શી શોભે આ ઉભી શેલડીઓ ! કેવી જુકે છે, જોજો ચમરીઓ !	૯
મોટું પેલું ફણસનું ફળ કેવું ? દોસે હાથીના કુંભસ્થળ જેવું.	૧૦
જોજો ઝાડો જવાહીરનાં સહુરે, કાને મૂકું, ને કાને હું માઉરે.	૧૧
આસોપાલવ કદંબ, પીપળ ખીલી, તાડ ઉચું રહ્યું ગગન ઝીલી.	૧૨
વાંસ, સાગ, સરખવો, ને બાવળ, ખેર ખાખર, ખજૂરાં ને આવળ.	૧૩
જમરખી, કમરખી, ખોરડીઓ, સીતાફળી, કદળી, દાડમડીઓ.	૧૪

(૯)

જો કાઠી, રાપણુ. લીંણુ, જાંણુ,	
નારંગી, અંજીર, શેતુર લાંણુ.	૧૫
વળી પપાઉં, ફાલસાં, ને દ્રાખો,	
હોય મેવા મઝાદારજ લાખો.	૧૬

માગ ૩ જો.

(રાગ ઉપર પ્રમાણુ.)

ફૂલ મઝા તો આપણા દેશજની !	
સોનું ને સુગંધ બે સજની !	૧
ફૂલ રંગબેરંગી કેવાં છે !	
ઊંડી આંખેજ વળગે એવાં છે,	૨
ને સુગંધ શી સુંદર સારી !	
રહ્યો જે'ઠી મુલક બધો બારી.	૩
ગુર્ધ, જર્ધ, કેતકી, સાહેલી,	
પારિજાત, ચંપો, ચંપેલી.	૪
ગુણી ગુલાબ, મોગરો, બટમોગરો,	
ગુલછડી, તગર, તુલસી, ડમરો.	૫
મધમધી રહ્યાં વન વન યોગમ,	
નામ લેતાંજ આવે છે સોરમ !	૬
શાં ખીલે કમળ જળમાં ચોપાસ !	
શાં સોહામણાં સાંજે ગુલબાસ.	૭
શાં શોભી રહ્યા આ ગુલાલા !	
કેસુડાં, કસુમો લાગે વા'લા.	૮
પેલાં સુંદર સુરજફૂલ સુરજની,	

(૧૦)

પૂઠે ફરે છે પ્રેમે, ઓ સજની.	૯
પેલી પોયણી પરણી ચાંદાસું, જોય ચાંદો, ને જો, આવે *હાસું !	૧૦
ખૂબ ખીલ્યાં કરેણાં, તનમનીઆં, ધંતુરા તુરી સમ છે બનોઆ.	૧૧
જાણે પુકારે વનવૈભવ ઇંસનો ! વનલીલામાં વાસ છે જગદીશનો.	૧૨
જ્યાં જોઈ ત્યાં ઇંધિર સભર ભર્યો ! ધનભાગ્ય ! નવલ, લવસાર સર્યો !	૧૩

નિશાઝનું વર્ણન.

મરઘી. [ત્રિઅદ્દી.]

મા, મને નિશાળે મૂકને, પાય લાગું, મા,	
મા, ભાગ તું મારી જૂખને, મુખ માગું, મા.	૧
મા, મારી મારા જેવડી બેનપણીઓ, મા,	
મા, જો જો ચાલો આ ચોપડી લઈ ધણીઓ, મા.	૨
મા, જોજો કેવી એ જાય છે, માનમેજો, મા !	
મા, જયજ તો ત્યાં જવાય છે ગીત રોજો, મા.	૩
મા, ભરી રૂપાળા રંગથી એક પેટી, મા,	
મા, તે તો જુએ એ ઉમંગથી ત્યાં બેઠી, મા.	૪

* હાસું-હસતું એટલે ચંદ્રોદય પછી ઉજળી સોહામણી દેખાય છે.

મા, ખેળવણી ખુશકારની છે બીજી, મા,	
મા, જેને કહે છે આકારની જન રીઝી, મા.	૫
મા, વળી ચળકતે ચોકડે રૂપાળા, મા,	
મા, ધણી લખેટા, જે વડે મણે બાળા; મા.	૬
મા, નકશા નવરંગી, નવા, તકતકતા, મા,	
મા, જીતે લલા ખૂંપ ભેરવ્યા જાણે તપ્પા, મા.	૭
મા, ગોળો યોગમ ચીતર્યો એક ત્યાં છે, મા,	
મા, ચકર ચકર ફરતો ખરો કહું સાચે, મા.	૮
મા, એક દિવસ ત્યાં મધી હતી, સખી સંગે મા,	
મા, તેજ દિવસથી થઈ મતિ “ભણું રંગે”, મા.	૯
મા, નિશાળમાં તો છે મઝા બણવાની, મા,	
મા, એક વાગે આપે રંગ, રમવાની, મા.	૧૦
મા, મે'તાજી માયા બધાં પરે બહુ રાખે, મા,	
મા, શાંત સ્વભાવે તે સદા મીઠું બાખે, મા.	૧૧
મા, શીખવાની શી છટા છે ત્યાં હી! મા,	
મા, ચિત્તે ચોંટે યોગમ ઘટા રહે છાહી ! મા.	૧૨
મા, આવી નિસાળે તો જવું, મોજજ! મા,	
મા, ગમે રમ્ય ગી શીખવું જ્યાં રોજજ, મા.	૧૩
મા, જો નિશાળજ બહારથી રઢ લાગે, મા,	
મા, જો જઈ બણી પ્યારથી લાગ્ય જાગે, મા.	૧૪
મા, બણતર વણુ નરનાર રહે પથ સરખાં, મા,	
મા, વિદ્યામાં મેં અપાર રે સુખ નિરખ્યાં, મા.	૧૫

(૧૨)

(જોયું ધોરણ મળનારીઓને સારુ)

ઈશ્વરનું ત્તવન.

ગરવી (ચોઠકા.)

જે આ જગતને નિભાવે,	ભળું તેજ ભાવે,	
ખલક પલકમાં બનાવે,	ભળું તેજ ભાવે.	૧
ચાહે ત્યારે ઝટ કુખાવે,	ભળું તેજ ભાવે;	
તે તો વિશ્વનાથ કહાવે,	ભળું તેજ ભાવે.	૨
જે આ સૂર્યને શોભાવે,	ભળું તેજ ભાવે;	
જે આ ચંદ્રને ચળકાવે,	ભળું તેજ ભાવે.	૩
ધુમટ ગગનનો ટેકાવે,	ભળું તેજ ભાવે;	
અસંખ્ય ગોળા આગપડાવે,	ભળું તેજ ભાવે.	૪
જડને ધર્મ જે ધરાવે,	ભળું તેજ ભાવે;	
મનને શુકિતસું ચઢાવે,	ભળું તેજ ભાવે.	૫
જે છે પ્રાણનો આધાર,	ભળું તેજ ભાવે;	
જે છે સારમાંનું સાર,	ભળું તેજ ભાવે.	૬
જે છે ડાહ્યો દયાવંત,	ભળું તેજ ભાવે;	
જેને નહિજ આદિ અંત,	ભળું તેજ ભાવે.	૭
સકળ શક્તિનો જે ભૂપ,	ભળું તેજ ભાવે;	
જે છે એક ને અનુપ,	ભળું તેજ ભાવે.	૮
જે છે અકળ ને અરૂપ,	ભળું તેજ ભાવે;	
જ્યાં મનવાણી હોય ચૂપ,	ભળું તેજ ભાવે.	૯
જેને નવલ કવે શુંજ !	ભળું તેજ ભાવે;	
તું તે તુંજ, તુંજ, તુંજ,	ભળું તેજ ભાવે.	૧૦

(૧૩)

સોમાસું.

ગરવી. (ત્રિતાલી ચાલકા.)

- પેલી વાદળીઓએ ધૂમાધૂમી માંડીરે !
હવે આવશે સોમાસું શું ! ઓ માંડીરે. ૧
- હા હા ! હજી નહિ શું આવે ? ધામ કેવારે !
કેરી આકર્માજ ધાલો હોય એવારે ! ૨
- નથી હાલતું ઝાડોતું એક પાનરે ;+
ક્યેં પવન જઈ ઈર્મે હવે ઇશ્વાન રે. ૩
- નહિ શ્વાસ રે ભેવાય, જીવ રૂંધાયે રે;
પાંખ પંખોઓ વિખેરો ધૂળે નાલરે. ૪
- લુંડી અંગે આ અળાઈઓ કરડી ખાયરે !
પડે સાંજ ત્યારે કાંઈક સુખ ખાયરે. ૫
- અધવાયો અપાડ, ઉચું જોઈએરે !
હવે મેહુલે તો મે'ર કરી જોઈએરે ? ૬
- ખોદી ખેડીને ખેડુન ચાસ ખડીરે,
ઉભા ખેતર જુએ છે વાટ દા'ડીરે. ૭
- ખેદા ઠામ દરો પ્રવાસો ખલાસીરે,
વળો વેપારો, અધિકારીઓ, સન્યાસીરે. ૮
- ખેદી મોક્ષમ, પડ્યાં બંધ બધાં વા'ણોરે,
નદી નાળે નોર ન જાય, હરણુ માણોરે. ૯
- લુપ્તી જૂર્ણો ને સુકી ખડંગ ભોંયરે,
“ પય પય ” પોકારે છે; જોડે પપૈયા રે. ૧૦

(૧૪)

- પ્રાણી માત્રનો આધાર મેધરાજ રે;
આવો, આવો, મહારાજ રાખો માઝ રે ! ૧૧
- ધાતાં ધાતાં કાળાં કાળાં વાદળ આવેરે;
મગન ધરીને અંધારકોટ બનાવે રે. ૧૨
- ચાય ચમક ચમક વીજના ચમકારારે,
કડક કડક કડક કડકડયાં નગારાં રે. ૧૩
- છૂટયો પવન આવ્યું લહેઈ હાથ ! આઈ રે !
ક્યાંહી વરસ્યો એ નિશ્ચે હું તો ધાઈ રે. ૧૪
- પડ્યો ! ઓ પડ્યો ! પડ્યોજ મુસળધાર રે !
નવલ્લ સુગંધ ઊડી, શાંતિ થઈ સંસારે રે ! ૧૫

જનાવરની જાન. (છથોકા)

ધોળ.

- જન જનાવરની મળી ॥ મેધાડંબર ગાજે;
બકરી બાઈનો બેટડો ॥ પરણે છે આજે. ૧
- દોલ નગારાં, બેર ને ॥ સૂર સરણાધ તીણાં;
સો સાબેલા શોભીતા ॥ બેટાબેટી ઘેટીનાં. ૨
- દીક મળી દહ લોકની ॥ જરા દામ ન કાલો;
દોડે વરનો બાપ ત્યાં ॥ દડબડ દાઢીવાળો. ૩
- સાજનનું શું પૂછવું ॥ બકરે કરી જોરો;
બેગાં કર્યાં છે ભાવથી ॥ મોટાં મોટાં ઢોરો. ૪
- રાતા માતા આખલા ॥ રાખી શીંગડાં સીધાં;
આગળ માર્ગ ઝુકાવતા ॥ પદ * પોલીસ લીધાં. ૫

* બાણે પોલીસનું કામ કરતાં હોય, તેમ તેઓ માર્ગ ઝુકાવતા નથી છે.

સાજને શ્રેષ્ઠ જાટડા ॥ હીંડે હિંચી ઓડે;	
એનાં અરાડે વાંકડાં ॥ કામદારોની ગોડે.	૬
હારમાં એક બે હાર્થી છે ॥ મોટા દાંતજવાળા;	
નીચું ન્યાળોને ડાલતા ॥ હીંડે શેઠ સંદાળા.	૭
હાર્થી ઘોડા તો છે ઘણા ॥ હાર રોકતા પાડા;	
કાળા કંઠંગા ને થયા ॥ ખડ ખાઈ જડ જડા.	૮
આંખ ફાટી જતી નીસરી ॥ કરતા ખૂબ ખુંખારા,	
હીંડે ઉછળતા ઘોડલા ॥ સાજન થઈ સારા.	૯
ટટુઓ ટટુમટુ ચાલતાં ॥ પૂઠે ગરીબ ગધેડા;	
હાજી હાજી કરી હોડતા ॥ ડીકાં વિના અતેડા.	૧૦
હારોહાર હજારો આ ॥ માંહે માંહે લપાતા;	
કાણુ આવે કામળ ઓઢીને ? એતો ગાડર માતા.	૧૧
પીતરાઈઓ વહેવાઈના ॥ એને અકલ ન કોડી;	
આડા અવળા એકેકની ॥ પૂઠે જાય જો દોડી.	૧૨
બકરા તો વરના બાપ છે ॥ હોય એનું શું લેખું !	
શું સાગર શીંગડાં તણે ॥ હું તે આજે આ દેખું !	૧૩
વરનો તે ઘોડો આવીયો ॥ વાજે વાજે વિલાતી;	
બેર, ભૂંગળ, ને ઝાંઝરી ॥ ભેગું ભરડતી જતી.	૧૪
વરરાજા બે માસનું ॥ બાળ બેં બેં કરતું;	
ઝડપાયું ઝપ ઝોળીમાં ॥ મન મારીનું ઠરતું.	૧૫
મંગળ બકરી બાઈ તો ॥ ગાય હરખી હરખી;	
જોડે જાંદરણી ધણી ॥ કોડે જોવાજ સરખી.	૧૬

* ડીકાં વિના જોને ચાલવું ફાવતું નહિ હોય એવા ગધેડા.

(૧૬)

બકરીઆઈએ નાતનો ॥ ને ખીજી ધણી એ; ૧૭
આણી આડેશ પાડેશ્વરો ॥ બાપડી બેનપણીઓ.
બેંસ, ભુંડણ, ને જાંટડી ॥ ઘેટી, ઘોડી, ગધેડી;
ગાય, બિલાડી, ઉંદરડીને ॥ એક કુતરી એ તેડી. ૧૮
વાંદરીઓ નથી વીસર્યા ॥ દશ વીશ આ ફૂદે !
સાથે સામટાં ગાઈ સૌ ॥ સાતે સૂરને છૂંદે. ૧૯
કોઈ બેંબેં કોઈબેં બેં કરે ॥ કોઈ બૂંકતી ભુંડું;
કોઈ ચું, ચું મ્યાઈ મ્યાઈ કરે ॥ વેર વાળે કો ફૂંડું; ૨૦
હૂંક હૂંક કરતી વાંદરી ॥ જો જો ! નાચે છે કેવી !
ધન ધન બકરી ! ન કોઈની ॥ જન તારા તે જેવી ! ૨૧
ચારપાંતી જન આ ॥ જોડી બેપગાં સાર,
સમજે તો સાર નવલ્લ બહુ ॥ નહિ તો હસવું તો વાર ! ૨૨

મળવાનો વસત જાય છે.

ગરબી (સપ્ત ચોકા.)

જાય છે, જાય છે, જાય છે, રે,
આ વખત બણવાનો વહી જાય છે. } ટેક.
થાય છે થાય છે થાય છે રે,
બહુ પછી પસ્તાવો થાય છે.

બાળપણ બણવાનો અવસર,
જીવન જીવતર માંથી છે રે; આ વખત
ખેડુત જો ચોમાસું ન ખેડે,
આખું વરજ પસ્તાય છે રે. આ વખત

(૧૭)

બાળપણું વીત્યું, કે ભણ્યાનો,	આ વખત૦
કાળ વીત્યોજ ગણાય છે રે.	
ગિરફતારો પછી ફુનિયાની,	આ વખત૦
તેમાં તે શું બણાય છે રે ?	
કદી વખત મર્યોને કાઢે પણ,	
કુમળીજ કાળ વળાય છે રે.	આ વખત૦
પાકો કાઠોએ ચડે ન કાના,	
ટપુ ટપુ વાંચો ગભરાય છે રે.	આ વખત૦
ભણ્યા વિના નર નાર નિંદાને;	
દુઃખ દારિદ્રે રિખાય છે રે.	આ વખત૦
હાલ રમત રુડી લાગે પણ,	
કેડે કુડી દેખાય છે રે.	આ વખત૦
રમવું ખરૂં ને ભણવું ખરૂં,	
એજ ડહાપણુ કહેવાય છે રે.	આ વખત૦
ભણ્યા વિના તો સિદ્ધિ ન ભવમાં,	
ભણેજ સુખ પમાય છે રે.	આ વખત૦
વિદ્યા વણુ માણુસ પશુ સરખું,	
કહેવત સાચી સદાય છે રે.	આ વખત૦
જન ને જનાવર જનમ સમે તો,	
સમજમાં સરખાં દેખાય છે રે.	આ વખત૦
પણુ જન તો પંડિત બને છે,	
ને જુગતું શીખવાંય છે રે.	આ વખત૦

(૧૮)

વાર વાર વા'લે શીખવેથોજ,	આ વખત૦
બાળકથી બોલાય છે રે.	
રાખો રણે તો રહેજ મુગું,	આ વખત૦
સમજતું મૂળ શિખાય છે રે.	
લો સર્વે શિક્ષા, શિક્ષણથીજ,	આ વખત૦
મણસ મોટું મનાય છે રે,	
નવલ કહે જે બલણુ રહે તે,	
પશુપદ પામવા ચા'ય છે રે.	

ગાયના ગુણ.

ગરબી (ચોચોકા.)

લાગે મને, ગાય તું ઘણી વા'લી;	લાગે૦ ૧
ઓ ગૌરી ગરીબ, ને ગુણવાળી !	
તારૂં રૂપ મને રુડું લાગે,	લાગે૦ ૨
મુખ જોતાં ભૂખ બધી લાગે.	
ધોળું અંગ ને શીંગડીઓ કાળી;	લાગે૦ ૩
આંખ રાંકડી, કાળી હેતાળી.	
તારે કંઠે, ઘંટડી ઘણુઘણુતી,	લાગે૦ ૪
ચારે ચરણે અંઝરી, અણુઝણુતી.	
ગોવાળેથી, પાછી તું વળતી,	લાગે૦ ૫
ત્યારે ભાં, ભાં, ભાં, ભાવે ભણુતી.	
આપે ઉથલો વાછડું થનથનતાં.	લાગે૦ ૬
પેસે પોળમાં પ્રેમે તું તે સ્મણતાં.	

(૧૯)

હીડે હરખે, ઉછળતી તું ઘેલી;	લાગે૦ ૭
તોએ કાને, મૂકે ન તું ઠેલી.	
વાટે એકાં બાળ બચાવી લે;	લાગે૦ ૮
એવી ડાહી દયાળુ તું દીલે.	
મારનાર ઉપર પશુ તું બાર;	લાગે૦ ૯
નથી કરતીજ, રીશ અતિશય ક્યારે.	
તં તો ધર્મનો, મર્મજ, પરમ લલો;	લાગે૦ ૧૦
ગૂઢ* ગરીબ, પલુનો ગુણુ અલો ।	
તું તો રોજ, પરોપકારે રાજ.	લાગે૦ ૧૧
તારો જશ જગમાં છે રલો ગાજ.	
તું ઘોળી, તે ઘોળું દૂધ તારું;	લાગે૦ ૧૨
ગુણુકારી, સ્વાદ બર્ધુ સાઈ.	
દહીં દૂધ, લી માખણ, ને જાસ;	લાગે૦ ૧૩
જેમાં સર્વ, સ્વાદ તણો વાસ,	
એ પાંચે, અમૃત પૃથ્વીપર જે;	લાગે૦ ૧૪
તે અમ અર્થે, તું તો સરજે.	
બર્ફી, ને પેંડા, ને માવો;	લાગે૦ ૧૫
બાસુદી શિખંડનો બડો લાવો.	
તે તો તારી પ્રસાદી, ઓ. સુખદાતા !	લાગે૦ ૧૬
ગાય મ'તા, તું સાચીજ છે માતા.	
તારા પ્રેમનો પાડ, હું કેમ વાળું ?	લાગે૦ ૧૭
આવ, આવ, હું હેતે પંપાળું ?	

*ગરીબાઈ—શંકપણું—ધર્મની મુખ્ય મનસબ છે તે તે
મરાબર પકડી રાખી છે.

(૨૦)

તારી શીંગડી, સુંદર સિંદુરે;	
રંગી સોને, સણગાઈ હુંરે.	લાગે૦ ૧૮
કંઈ ચાંદલો, ને ચોખા ચોકું;	
પૂલહાર પહેરાવી, નિરખું મોહું !	લાગે૦ ૧૯
તાઈ ઝમમગતું, જ્યોતિજ સરખું;	
મુખ ભાળી, હરખું ને નિરખું.	લાગે૦ ૨૦
ધન ધન ! ધેનુ ! રૂપ ગુણધામ;	
ગુણ ગાયના, ગાય નવલરામ.	લાગે૦ ૨૧

ચોમાસાના ચાર માસ.

મરઘી ત્રિતાલી, અષ્ટ ચોકા.

ચોમાસાના ચાર માસ છે સારારે,	
લીલી સાડી સુંદર સજે રધારા.	ચોમાસાના૦
ધોરી માસ અપાડ તે કહાવેરે,	
વરસાદને દોરી લાવેરે;	
જો કે પહેલાં કંઈક તપાવે.	ચોમાસાના૦
કડકડોને પડે મેઘરાયરે,	
પડે પાણી, ને નેવે ન માયરે;	
ધોધો ધોજ બધે સંભળાયરે !	ચોમાસાના૦

*આ બે કડીમાં કહ્યા પ્રમાણે ધનતેરસને કહાડે ગાયને લોકો ગુજરાતના કેટલાએક ભાગમાં સણગારે છે. ૧૫૩વી.

(૨૧)

નદી નાળાં તળાવ બરામ રે,
 જળ જળ પળમાં થઇ જાય રે;
 ડૂબ્યું જાણે જગત જળ માંથ ! યોમાસાનાં
 હોય વંન ધરી સજવન રે,
 નાચે ગિરિ પર મોર થનથન રે;
 કરે કળા ને હોય મગન. યોમાસાનાં
 આવણુ માસે સરવડાં હોય રે,
 ગામ બહાર મેળે સૌ કાયરે;
 જઈ લીલું લીલું બધે જોય. યોમાસાનાં
 માથે મેઘનો માંડવો આવ્યો રે,
 નીચે લીલો ગલીઓ બિછાવ્યો રે;
 વચ્ચે મનહર મજા* ઝળકાવ્યો. યોમાસાનાં
 જીવ જંતુઓ નાંપજે ઝાઝા રે,
 જ્યાં જોઈએ ત્યાં છોડ છે તાજરે;
 શાક બાજીનો આવણુ રાજ. યોમાસાનાં
 બાદરવે તે બડકી બિઠ્યો રે,
 “ બાઝી સાકીનું લો; હું ત્રૂક્યો રે;
 કદી કહેશે ન કે હું રૂક્યો ”. યોમાસાનાં
 એમ કહીને કડાકડી માંડીરે.
 રહ્યા વાધ ને સિંહ બરાડીરે;
 વીજ ઝળકી ગગનને ફાડી. યોમાસાનાં
 દીસે સુરજ ન, થઈ રહી હેલી રે,
 આપ્યો દરોઓ ઉલેચીજ, હેલી રે !

(૨૨)

તોડી તેડ, ને નહોંઓ રેશી. ચોમાસાનાં
 આસો માસે કૃષ્ણી જનઆશા રે,
 પાક્યાં ધાન્ય ધરતી પર ખાસાં રે;
 રહે ખેડુતો ખેતરે વાસા. ચોમાસાનાં
 જીડે પંખી લાખો હરખાતાં રે,
 ગાય ભેંસ બળદ ચરે માતાં રે;
 ઉંચે આલ રૂપેરી જો, જોતાં. ચોમાસાનાં
 ખીલ્યાં કમળે તળાવો ઝાયાં રે,
 આ ખે સારસને શી માયા રે !
 જો જો ચંદ્ર ચક્રાર તો ધાયા. ચોમાસાનાં
 શરદચંદ્ર પુનમ બલિહારી રે !
 ગીત ગાય નવલ નરનારી રે !
 હવે દિવાળીની તૈયારી ! ચોમાસાનાં

પાંચમું ધોરણ મળનારીઓને સારુ માતૃસ્તવન.

ધોલ. (ચોથોકા.)

જ્યારે હું હતું પશુ અજ્ઞાન રે,
 નહોતું ખાન કે પાનનું જ્ઞાન રે;
 ત્યારે કોણ મારી સારી સંભાળ,
 કરતું ધરી વા'લ ? તે તો તુંજ માવડીં
 કોણ ઊંધતું હેતે ઉઠાડીને,
 કોણ અંગનું હોર ધવડાવીને;

(૨૩)

થતું હુંથી અધિક પ્રસન્ન,
પોતાને મન ?

તે તો તુંજ માવડી૦

માયું મારી, ઉજાળી હું લાતરે,
ધાતું તેમ લેમ ધર્મ રળિઆતરે,
કોણ મીઠાં લેતું મુખ,
પામી મહા મુખ !

તે તો તુંજ માવડી૦

મને કોણ ઉઠાડી બેસાડતું ?
મને કોણ રિઝાવી રમાડતું ?
પ્રકુલિત ચિત્ત ?

તે તો તુંજ માવડી૦

જરા માયું દુખે કદી માહરું,
કોણ ચોંટીયતું દેખી બહાવરું ?
કરી* કરીને કડવા કવાથ,
પીનું ખુશી સાથ ?

તે તો તુંજ માવડી૦

કોણ શીખવતું બોલતાં ચાલતાં,
કોણ કહેતું મનોહર વારતા;
દીડા દાડી* અમંખ્યજ દોષ,
તોએ ન કર્યો દેવ,

તે તો તુંજ માવડી૦

તારા પ્રેમના પાર પમાય ના,
તારાં કર્યાં તે—કોએ કરાય ના,
અરે તેં મળમૂલ અથાગ,
વઘ્યાં લઘ્યાં બાગ્ય ! ધન ! ધન ! મારી માવડી. તે તો૦
તારો પાડ શું વાળું વળાય ના,
મૂઠી માયું ખોળામાં હું માયના,

(૨૪)

ખોલું નવલ ગગળો થઈ વાણુ,
“તાં છે કલ્યાણુ” જય! જય! મારી માવડી. તે તો

ગુજરાતની મુસાફરી.

ગરબી. (અઠસસ઼ ચૌકો, રૂપકતાલ.)

દક્ષિણમાં છે હમણુગંગા ॥ ત્યાંથી નીકળીએ પ્રવાસરે,
અમલસાડ; વલસાડ નવસારી, ॥ લેજો ફણુસ અનાસ.
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧

સાં શોભે કદળીવન શીતળ ॥ શી બહેકે લીણુવાઈ રે;
આંખા ધક્કાનાઃ અમૃત સરખા ॥ હરખી કહે દેસાઈ.
રમીએ ગુજરાતેરે. ૨

સુરત શે'રતું સુંદર સ્ટેશન ॥ સુંદર રસ્તા સારારે;
સુંદર, નાચુક, લોક વિચિક્ષણુ ॥ શોખી સજાઈ કરનારા.
રમીએ ગુજરાતેરે. ૩

ઓ ! આવી બરશીની દુકાનો ॥ ઉભાં રહો રહ લાગેરે ?
પાપડી પણુ આપણુ આ ટાણે, ॥ પાખ્યા પૂરણુ ભાગ્યે ?
રમીએ ગુજરાતેરે. ૪

જરૂર નાતમાં જમવા જઈએ ॥ જમણુ આવાં નથી નિરખ્યારે !
ચિનાઈ સાડી ચપડા ચમકે ॥ સર્વે લખેશ્રીજ સરખા,
રમીએ ગુજરાતેરે. ૫

મેળા, ખેળા, ને વરધોડા ॥ નાચ. ને રંગ હામ હામરે;

*એ પાસાના-એ મુલકના. અહીંને બદલે ઈફા કહે છે.

(૨૫)

- હસતાં રમતાંજ દીસે સદા સૈા ॥ કરતાં હશે શું કામ !
રમીએ ગુજરાતેરે. ૬
- આગળ આ હતું હિંદુસ્તાનમાં ॥ સૌથી બંદર મોટુંરે;
નામીયું દુનિયામાં, તે કેમ ॥ છેક થયું હશે ખોટું !
રમીએ ગુજરાતેરે. ૭
- તાર્પી નાહી, લઈ લહે ગળ ॥ કીનખાખ, કિનારી ચાલોરે,
નરબદાનો નિરખી, નર પૂલ ॥ નરનાં નરપણુ^૧ ભાગો;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૮
- ભર્યની ટેકરી બહુ બાંકી ॥ ટીઆ ચઢને તપાસીરે,
ટેડી પાલડી કકડતાં કપડાં ॥ રમાલ તો ફરમાસી;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૯
- ભાંગ્યું ભાંગ્યું પણુ એ છે ભર્યજ ॥ ભૂગુનો આશ્રમ કહાવેરે,
શે' જીનું ગુજરાતે, આજે પણુ ॥ ર બહુ રેલ^૨ ચડાવે;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૦
- ત્યાંથી કચીરવડ જોવા જાજો ॥ જમમાં જો છે નવાઈરે,
જોઈ ડોઢાઈ પાછા વળજો, ॥ માળ^૩ માલ ન કાંઈ;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૧
- મેલ્યું ભર્ય કે આવ્યું કાનમ, ॥ કાળી ધરતી રસાળીરે,
જ્યાં ચોમાસે જાય કળી પગ, ॥ કણુખી કન્યા દે ગાળી;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૨
- મિઆંગામ છટોલુ આવે ॥ આવે ઝાડનાં ઝંડરે,
ઝાડે ચારે તળ ચરોતરનું ॥ ગોંદે આ છે પ્રચંડ;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૩

૧ મરદાઈ, પરાક્રમ. ૨ રેલવેને માર્ગે. ૩ પંચમહાલનો માળ પ્રદેશ.

(૨૬)

વડોદરે નિર્જાનત ઉતરજો ॥ નથી મસ્તકારાવ ઘેલોરે,
દાણુનું દુઃખ તો છે હજી કાયમ ॥ ગાંઠડી હેઠે મેલો;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૪

લક્ષ્મીવિલાસ ને મોતીખાગ ને ॥ નજરખાગનો મિનારોરે,
જો જો સવારી, સાઠમારી ને ॥ નૃપ નવીન પ્રમાણો;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૫

પાન ને પર્વળ લઈ પરવરીએ ॥ શો ઉંચો પૂલ મહીનોરે !
“ આવી મહોં ને ચિંતા થઈ ” એ ઉખાણો હતો અહીંનો;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૬

આપે જણાય છે આનંદ ચરેતર ॥ મોલી ને બુદ્ધિ જ્યાં જાડીરે,
જાડી પણ ગાદી કસવાળી ॥ ધંધે કાસરે^૧ હદ વાળી;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૭

હોય જવું વડતાલ કે ડાંકાર, ॥ તો વચમાંથી વિચરજોરે;
કપડવંજે કાચ ને સાથુ ॥ જોઈ સુધારો કરજો.
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૮

આવી આનંદે પાછાં આણંદે ॥ કે નડિઆદે મળજોરે,
મહમદશાહનું શેર જોઈને ॥ અમદાવાદે વળજો;
રમીએ ગુજરાતેરે. ૧૯

અમદાવાદે આદે હતી બહુ ॥ ગાદી મોટી પાદશાહીરે,
જ્યાં ત્યાં મસીદ, ને તોડાર તે હજી ॥ યાદ આણું છે બાઈ !
રમીએ ગુજરાતેરે. ૨૦

જુમામસીદ શી મોટી, ॥ મહમદશા'નું સેન સમાયરે,

(૨૭)

જુમામસીદ જોતાં તે વખતની ॥ ઝાંખી આજે થાય.
રમીએ યુજરાતેરે, ૨૧

લદ્રની શોભા છે બહુ સારી ॥ ત્રણ દરવાજે કમાન રે;
હડીસીંગને દહેરે આરસ ॥ ઝાપે હીરા સમાન.
રમીએ યુજરાતેરે. ૨૨

શાહઆલમ સરખેજની શોભા ॥ શી રીતે વર્ણાયે !
અસલી ઇમારત હુતર આગળ ॥ ઈજનેરી લખવાય.
રમીએ યુજરાતેરે. ૨૩

રાજનગરમાં જન ઉઘોગી, ॥ કેડીલા કસરની સાથેરે;
વિવેકોને વળી પરગણુ પણુ ॥ તન મન કણુ^૧ ત્રણ વાતે.
રમીએ યુજરાતેરે. ૨૪

રસમાં છે અહીં છપ્પા સામળ-કવિના પૂરણુ કામરે,
જેમ સુરતમાં પ્રેમાનંદ, ને ॥ વડોદરા દયારામ.
રમીએ યુજરાતેરે. ૨૫

ગઈ પાદશાહી ધણુ દિવસથી ॥ પણુ શાહે^૨ રંગ રાખ્યોરે,
આંધ્રી સાડત્રણુ તાંતણુ શે'રને ॥ ધંધા ધોધારે રાખ્યોરે.
રમીએ યુજરાતેરે. ૨૬

ધોતીજોડા પીતાંબર, સાડી ॥ જે જોઈએ તે લેજોરે,
ખાર ખેલાવે ખોતેર આવે ॥ કોક દલાલને કહેજો.
રમીએ યુજરાતેરે. ૨૭

આવે દલાલ, ને લાવે લટકતા ॥ વેપારી ટોળેટોળાં રે;
લટે, વટે, દે ગાળ, ખે'એ સમ ॥ ખાય, કરે કામારોળા.
રમીએ યુજરાતેરે. ૨૮

આર્થી અગાડી ગાયકવાડી ॥ થોડા ફરે મદમાત્સરે;
વડનગર ને વીસનગરે ॥ જાનું પણુ નથી જતા.

રમીએ ગુજરાતેરે.

૨૧

સરસ્વતીતીર સુંદર સિંધપુર ॥ કપિલ મુનિનું ધામરે;
પાટણુ પ્રાચીન રાજધાનીને ॥ અહીં આંધીજ પ્રણામ.

રમીએ ગુજરાતેરે.

૩૧

કાઠિઆવાડે હાલ નથી ભો ॥ હાલો* તે લણી જઈએરે,
દેશી રાજનાં દુઃખડાં દેખી ॥ દીક્ષમાં દુખીઆં થઈએ.

રમીએ ગુજરાતેરે.

૨૧

રેત ગઈ ને પા'ણુ આળ્યા ॥ ઝાડનું દેખું ન નામરે.
ખરે સૌરાષ્ટ્ર તો ખનિજખનનો ॥ ખોલ્યાનો ખરો ઠામ;

રમીએ ગુજરાતેરે.

૩૧

પ્રથમ જુનાગઢ ચાલો, જોઈએ ॥ નરસિંહ મે'તાનો ચોરારે;
જનું કર્યું ગુજરાત સપૂતે ॥ એનો પાડ ન થોડો.

રમીએ ગુજરાતેરે.

૩૧

જામનગર મચ્યું રાગ ને રંગમાં ॥ ભાવનગર ભળપણુમાંરે;
પહેલા વર્ગનું ચોથું ધાંગદું ॥ પોરબંદર હાલ ગણુમાં.

રમીએ ગુજરાતેરે.

૩૧

સુદહ, તીખા, શોખી, શાણુ, ॥ મતલખી ખટપટવાળારે;
મીઠા તો મધથી પણુ અદકા ॥ લોક આણીકાર ભાળ્યા.

રમીએ ગુજરાતેરે.

૩૧

જોવા લાયક રાજ્ય રહ્યાં બહુ ॥ પણુ કહોને શું કરીએરે !
રાગધિરાજની રાજધાનિ જ્યાં ॥ રાજકોટે જઈ ઠરીએ.

રમીએ ગુજરાતેરે.

૩૧

(૨૯)

દરેક ખીજાં રાજ બધાં ત્યાં ॥ આવી પ્રસંગે જાશેર;
જોઈ રહ્યા, કે વળશું પાછા ॥ પ્રવાસ પુરો થાશે.

રમીએ ગુજરાતેર,

૩૭

રહી ગયું જોવું દીવ અંદર ॥ ને ઘોળેં ને ઘોળુંર;
ખારઘોડે ખૂટે ન મીકું ॥ પાણી પણ જ્યાં મોળું.

રમીએ ગુજરાતેર

૩૮

પશ્ચિમે દારિકા, પૂર્વે કાળી, ઉત્તરે અંખા માતરે;
દક્ષિણે કુંતલેશ્વર એ છે ॥ ચારે ચોકો ગુજરાત.

રમીએ ગુજરાતેર.

૩૯

ઉના પાણીના કુંડ લસુંદ્રા, મોધરા, ને ઉનઈએરે;
ગંધક તો ગંધાય છે ખુલ્લો ॥ રામ સુધી શોધ જઈએ ?

રમીએ ગુજરાતેર.

૪૦

વિમળસાહનાં દેરાં બળેલાં ॥ ભાવા રસમાં* દટાયાંરે;
જેતાંજ, જણે જવાળામુખીનું જોર જે જન છે ડાહ્યા.

રમીએ ગુજરાતેર.

૪૧

રહી છેવાડે હાવણી ડીસા ॥ હવાપાણી જ્યાં સારારે;
પાત્રણપુર ઉપરથી થઈને ॥ આશુજી જોવા ધાર્યાં.

રમીએ ગુજરાતેર.

૪૨

વળી વનસ્પતિ વિધવિધ ઔષધિ ॥ જૈન દેરાં જયકારીરે;
“અઠે કઠે” કરનાર મેવાડને ॥ મારવાડી અહીં ખારી.

રમીએ ગુજરાતેર.

૪૩

* પૃથ્વીની અંદર જે જળતો રસ છે તે. જવાળામુખી કાંઈ ત્યારે એ બહાર ઉભરાઈ આવે છે.

(૩૦)

વાદળાં અંગે અડકી હીડે ॥ ટાટે જવાય હુંઠવાઈરે;
પાલોંતાણે, ગીરનાર શેત્રુંજે ॥ ભૂલ્યા આપણે જવું બાઈ.
રમીએ ગુજરાતેરે. ૪૪

રાધનપુર જઈરણુને ઝાંખવું ॥ કચ્છ ભેંજ જ્યાંથી જવાયરે;
માંડવી અંદરથી ઉપડતાં ॥ મુંઝઈ બોટે^૧ અવાય.
રમીએ ગુજરાતેરે. ૪૫

મુંઝઈ તો અલ્લખેલીજ કહાવે ॥ જાણીતી જગમાંલરે;
વિદ્યા, હુન્નર, વેપાર ને રાજનું, ॥ નૂર નવલ શું ગાય ?
રમીએ ગુજરાતેરે. ૪૬

ચૈત્ર માસનું ચિત્ર.

ગરબી (ચોછકા.)

ચતુર ચૈત્રને વસંતવર્ગે શીદ ભણ્યો જો ?
લોકે ક્યારે ઉનાળે ગુણુ લેખી ગણ્યો જો.
પડે તાપજ બપોરે, તોખા તે થકી જો;
રુડી, રાત્રિ ને સવાર, સાંજ છે નકી જો. ચતુર૦
રાતે નિર્મળા આકાશે તારા ઝગઝગે જો,
ચોગમ ચંદનીમાં ચંદ સાઈ ચગચગે જો. ચતુર૦
સાંજે વાંણે શૌનળ મંદ પવન વાય છે જો,
એથી નિશાળો સવારમાં ભરાય છે જો. ચતુર૦
પણ જંત્ર વેળા ધરતી ધગી જાય છે જો,
છત્રી જોડા બિના ડગલું ના મુકાય છે જો. ચતુર૦

- પડે તાપ તપે તાલકું માયું ભમે જો;
લેહી ઉકળે ને આવે ઊંઘ આ સમે જો. ચતુર૦
- ઉંઘે વાઘ નાગ આદિ શોધી છાંયડા જો;
ખેડાં ઝાડ પર, જો ડોલાં ખાય પંખીડાં જો. ચતુર૦
- પેડાં માળામાંએ બાળપંખી તરફડે જો;
નવલ કહે લાગે લૂ, બાળક, બહાર રડવડે જો. ચતુર૦

વૈશાખ માસનું ચિત્ર.

- લૂ લૂ લૂ વૈશાખે શાખે શાખો લાધીયો જો !
આ શું પૃથ્વીએ પંચાગ્નિ જોગ સાધીયો જો ! લૂ લૂ લૂ૦ ૧
- જાણે ભટ્ટીનીજ પાસ ઉભાં આપણે જો;
એવા તડકાના ભડકા લાગે આરણે જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૨
- આંખે આવે અંધાર તડકે તાકતાં જો.
વને વનચરો જળી ઝાંઝવાનાં ઝાંખતાં જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૩
- ગોધાઈ ધરમાં ખેઠે ન ચેન આ ધડી જો;
આવે જાળ, ને ઝલાઈ નય ચામડી જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૪
- ગામ બહાર લૂને ઝપાટે ઘાસ છોડવા જો;
ગયા મુકાઈ સિમાડા મસાણુ સમ હવા જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૫
- ખેડાં ખેડાં બહુજ ઝાડ પણ દીસે ખરાં જો;
વાયા વાયરા, ને ખરર ખયાં પાતરાં જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૬
- વાંસનાં વન સળગી ઉઠે આ સમે જો;
દારુણ દવ બધુંજ આગતો યોગમ ધમે જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૭

પશુ પક્ષી વૃક્ષ વર્ષો પ્રત્યય થાય છે ને;
 ઉજડ ઉજડ નવંલ જંગલો જણાય છે ને. લૂ લૂ લૂ ૮

જેઠ માસનું ચિત્ર.

આવ્યો જેઠ, ને બફાર્થ ચાલ્યાં બાફથી ને !
 ફૂટે છે પુવારા નેને રોમ રોમને. આવ્યો જેઠ ૧
 એવાં ઝરણુ ઝાઝાં મળી નદી વહે દીલે ને;
 દીપાં ટપકે ટપ કપાળે, ગાલે, ને ગળે ને. આવ્યો જેઠ ૨
 જળ જેટલું ઝરે છે, તેટલું ખરે ને;
 પાણી પાણી કરી પ્રાણ પાણું લે અરે ને. આવ્યો જેઠ ૩
 મુકી જીલને જંનાવરો દોડે વને ને;
 હતાં જે સૂતાં સંતાઈ ગુફાને ખુણે ને. આવ્યો જેઠ ૪
 મળે જળ ન; જળ વિના સૌ બહાવરાં થયાં ને;
 નદી નાળાં ને તળાવ તો સુકાર્થ ગયાં ને. આવ્યો જેઠ ૫
 પાણી પુવાનાંએ કમી થઈ જાય છે ને;
 લાંબા દહાડલા આ દોલડા કહેવાય છે ને. આવ્યો જેઠ ૬
 ધણું હોય છે તોફાન દરીઆ પરે ને;
 ચડી વા વંટોળે જળધળે જીલમ કરે ને. આવ્યો જેઠ ૭
 ધરણીથી ઉઠાર્થો ધૂળ મગનને લઈ ચડે ને;
 આંધી હોય, ને દબાય આદમી ઊંટ દડે ને. આવ્યો જેઠ ૮
 વા'ણો ડોલી, સદ તોડી ચક્રોળે ચડી ને;
 ફૂળે દરીઆમાં, નેને મરણુ ખૂમ પડી ને! આવ્યો જેઠ ૯

(૩૩)

મહાસાગરે જળરતંજ થઈ મેઘે મળે જો;
રણે રેણુનારે નવલ થાતા ઝળહળે જો. આખો જોડો ૧૦

મક્કિનું પરોડીડં.

રાગ પ્રમાત (ચૈાછકા).

ઊંઠી પ્રભાતે સમરીએ-રાગ.

શાંત શાંત સકળ સ્થળે શાંત ચિત્ત સાઈ;
શાંતિનો દાતાર સાર, શ્રી પ્રભુ મંભાઈ. શાંત શાંત૦ ૧
પૂર્ણ અભલકિનનું પરોડીડં છે આજે;—
પ્રકૃત્ત ઉદક કમલ પલ્લવ ખુંદ આનંદ રાજે. શાંત શાંત૦ ૨
મોહરાત્રિનો કાળાશ ઝાંખો થયો ભાઈ;
પાપરૂપ પોપણી આપે મઈ બિડાઈ. શાંત શાંત૦ ૩
શાંતળ, સુગંધિત, મંદ ચિદાનંદ પવને;
જગ્યો જીવ જગાડે જગત, ગંભીર ગૂઢ કવને. શાંત શાંત૦ ૪

[છટ્ટું ધોરણ મળનારીઓને સારુ.]

પ્રમાતનું વર્ણન.

પ્રમાતીડં (અષ્ટ ચૈાકા.)

જગો, જગોરે, મારાં ઉજમાળાં બેનો કે
વાણેલાં બલાં વાયાંરે ! ટેક.
જગ્યાં જગ્યાંરે મોર પોપટ મેના, કે, વા'ણે૦ ૧
ધામે ધામે રે બોલ બોલે રસાળા, કે, વા'ણે૦

જાણે જાણેરે, એ જગાડે બાળા કે,	વા'ણે૦ ૨
ખીનં ખીનંરે બા'ર પંખી કલોલે કે,	વા'ણે૦
ગોડે ગોડે ને મોંડુંજ બોલે કે,	વા'ણે૦ ૩
ચીં ચીં ચીં ચીરે કરે ચકલી આનંદે કે,	વા'ણે૦ ૪
રમે રમેરે, ખીસકોલી સ્વહંદે કે,	વા'ણે૦ ૪
બોલે બોલેરે, ગાય ભેંસ ગૌસાળે કે,	વા'ણે૦
નાચે નાચેરે, નાનાં વાછરૂં વા'લે કે,	વા'ણે૦ ૫
જેજે, જેજેરે, ઉંચે પંખી આકાશે કે,	વા'ણે૦
ચકકર ચકકર, ફરે, કુદડી ઉલ્લાસે કે,	વા'ણે૦ ૬
ઉચો ઉચોરે, ચડ્યો સૌથી ચંડોળ કે,	વા'ણે૦
ગાતો ગાતોરે, રસે ઝાકમઝોળ કે,	વા'ણે૦ ૭
ગાએ ગાએરે, ગુર્જીજન બ્રહ્મનામ કે,	વા'ણે૦
હરખે હરખેરે, આખું જગત આમ કે,	વા'ણે૦ ૮
હસી હસીરે, ગિદ્યાં વૃક્ષને વેલા કે,	વા'ણે૦
ખીલ્યાં ખીલ્યારે મન કમળ આ વેળા કે,	વા'ણે૦ ૯
ગોગે ગોગેરે સુરજ સુખધામ કે,	વા'ણે૦
તેનો તેનો આ, ચોરખા હામ હામ કે,	વા'ણે૦ ૧૦
ભાળે વા'ણેએ સા ઉગમણી દીશ કે,	વા'ણે૦
રાતી રાતી જે, સોનેરી અતીશ કે,	વા'ણે૦ ૧૧
ઓ! આ ગિયારે, જગ ઝગમગ્યું સંધું કે,	વા'ણે૦
જાણે અમકોળીરે, કાઢ્યું જ્યોતિને સિંધુ કે,	વા'ણે૦ ૧૨
દીપી દીપીરે, ગિદ્યા બાગ બગીચા કે,	વા'ણે૦
ઝળક્યા ઝળક્યારે લીલા ત્રાસે ગલીયા કે,	વા'ણે૦ ૧૩
જ્યજ્યજ્યરે, બણી ઋષિઓ ઉભેલા કે,	વા'ણે૦
હેતે હેતેરે, ધરે ધ્યાન આ વેળા કે,	વા'ણે૦ ૧૪

(૩૫)

ધ્યાને ધ્યાનેરે, પરિશ્રમને ખારે કે,	વા'ણે૦
માગે માગેરે, સદ્બુદ્ધિજ ખ્યાર કે,	વા'ણે૦ ૧૫
સાચે સાચેરે, સમો ભક્તિનો આ છે કે,	વા'ણે૦
સહેજ સહેજરે, સંધ્યા વંદન સાચે કે,	વા'ણે૦ ૧૬
આ છે આછે રે, સુખધામ કાળે કે,	વા'ણે૦
જે કોઈ જાગેરે તેનાં ભાગ્ય વિશાળ કે,	વા'ણે૦ ૧૭
આવે આવેરે, મંદ શીતળ પવન કે,	વા'ણે૦
બે'કે બે'કેરે, શી સુગંધી આ વન કે,	વા'ણે૦ ૧૮
તાગ્નં તાગ્નંરે, થાય તન ને મન કે,	વા'ણે૦
વાધે વાધેરે, વય વિદ્યાને ધન કે,	વા'ણે૦ ૧૯

ઇતિહાસની આરસી.

ગરબી (છંદોકા.)

ઇતિહાસની આરસી સાહો, ॥ મેં જોયું માંહી;	
થીર થાવર દીકું ન કાંઈ! ॥ ફરતી છે છાંડી !	૧
આ મુલક બધામાં આજ ॥ ક્યાંના ક્યાં રહેતા;	
દંત્રેજ કરે છે રાજ, ॥ જગમાં જશ લેના.	૨
પશુ એંસીજ વપે પછાત ॥ જો જોઈએ આંખી;	
દોંસે દક્ષિણોંઓ ગુજરાત ॥ ધૂમતા ડર દાખી.	૩
શા પેશવાઈનો દોર ! ॥ પુનેથી સંચરતા;	
બહુ ચકરાં જાણમ જોર ॥ “ધકિડે યા” ફરતાં.	૪
માંડયા રાજે અધર્મ અપાર ॥ ધર્મનું કહાવે જો;	
કરી ચાર દિવસ ચમચાર ॥ શન્ય થયું સહેજે.	૫

પેસવાઈ પહેલાં મુગલાઈ ॥ ચાલતી ચોપાસે;
 અહીં સ્થાપી અકબરશાહો ॥ બાંધી નીતિ પાસે. ૬
 નહિ જુલમ, ન ઝાઝું દાણુ ॥ નહિ પક્ષાપક્ષી;
 દીધુ દેશીને માન સમાન ॥ દેશાઈગીરી બક્ષી. ૭
 ટકી બસે વરસ મુગલાઈ ॥ તે આને થોગે,
 જ્યારે રાજનીતિ બદલાઈ ॥ પડી મરવા રોગે. ૮
 આ બસે વરસ પણુ બાદ ॥ કરી જે પછવાડે,
 પાદશાહી અમદાવાદ ॥ સ્વતંત્રપણે લાડે. ૯
 “કુતે પર આયા સરસાં—જસાયા શે'ર શાહને”
 આ આશા બીલને અસા—વળે ગમ્યું તેળને. ૧૦
 થયો મહમદ બેગડો એક ॥ છેક મહા મોટો;
 બાંધ્યા મસોદ મિનારા અનેક ॥ શે'ર, સણુંગ, કોટો. ૧૧
 હતો જબરદસ્ત મહા શર ॥ મહા મોટો જંગી;
 ચડી વા'ણે બડી ચકચુર ॥ કર્યા બહુ ફિરંગી. ૧૨
 પણુ ચાદસે આર અગાઉ ॥ હતું ક્યાં શે'રજ;
 હવે પાટણપુરને માંડિ—થયો અકરા કેરજ. ૧૩
 સન તેરસે પુરાં માંડા ॥ થયા હિંદુ પુર;
 પડ્યું પાટણુ વરત્યો ત્રાણ ! ॥ ધિક્ક ! નાગર નચુરા ! ૧૪
 પેહા મુલકમાં મુસલમાન ॥ “મારું મારું” કરતા;
 લંટે ઝંટે, વટાળે, લે જાન, ॥ વહુ દોંકરી હરતા. ૧૫
 લડ્યા પડ્યા હજારો શર ॥ “બાએ મરીએ મરીએ”
 વહું લોહો, જેમ જળપૂર ॥ ફૂંચ્યો દેશ તે દરીએ ! ૧૬
 એ દિવસ પડી જે પોક ॥ હજી ગમને આજે !

(૩૭)

એ દિવસ દેશીઓ શોક ॥ કરોને મળી આજે! ૧૭
 એ દિવસ થકી પરતંત્ર ॥ થયા, લાગી ખાંપણ રે!
 એ આજે હતા સ્વતંત્ર ॥ હિંદુ સૌ આપણુ રે! ૧૮
 વધ્યો શોક, ચંબચું મુજ ગાન ॥ જ્ઞાન આ એકજ રે,
 ।વના ધર્મ, નવલલ, આસ્થાન ॥ ચલિત સૌ છેકજ રે. ૧૯

વસંતવર્ણન.

હોરી.

પચરંગી પટકુળ ધારી,
 દીપે આ કુદરત આ રતે ન્યારી, ટેક.
 કુમળાં ચળકતાં વૃક્ષે સૂન્યાં ॥ નવ પલ્લવ જુનાં ઉતારી,
 આંખે મોર અથાકજ ઝૂકે ॥ જાણે કલગીઓ સારી;
 વસંતની આર્વા સવારી! દીપે ૧
 વીટી વળી વેલી સૌ સૌને ॥ વૃક્ષે હસ્ત પ્રસારી,
 ફૂલનાં જુમખે જુમખાં જે પર ॥ રંમબેરંગી અપારી!
 જૂલે જાડો ફૂલ ભરી ભારી! દીપે ૨
 ફૂલ ભરી ઝાળો ડોલે, ખરે ફૂલ ॥ પથરાઈ ફૂલની પથારી;
 અમર હજારો ગુંગર કરતાં મુગંધી લેતાં ગયા હારી!
 અધુજ રહ્યું બહુક જ્યાં મારી! દીપે ૩
 ફૂલ ભરી ઝાળાં ડોલે હિંડોળે ॥ બેઠાં પોપટ મેના પ્યારી;
 ને નવરંગી અવર બહુ પંખી ॥ મધુર કરે રવ! તારી,
 કાચલની, છે બલહારી! દીપે ૪
 કાચલો ફૂર ફૂર ફૂર કરી રહે ॥ પંચમ સૂર અનુસારી;

(૩૮)

- ઘટ ઘટામાં પડ્યા પડે ને ॥ કુંજ દીપી રહ્યો સારી,
મનોહર કામજુગારી ! દીપે૦ ૫
- દ્રાક્ષને માંડવે લાખો દરાખો ॥ લીલી લોચનહારી !
કુમળા બપોરના તાપે તરસ્યાના ॥ હાથ લોભાવંનારી.
કંઠે કંડક કરનારી ! દીપે૦ ૬
- જાગ્યા ગુલાબ, ને આવી ગુલાબી ॥ ટાઢની તો હવે વારી !
વાયે સવારમાં મંદ સુગંધિત ॥ શીતળ સમીર સુખકારી,
અંગે ઉમંગ વધારી ! દીપે૦ ૭
- રંગ્યાં ઉમંગમાં પશુ, પંખી નર ॥ નાર કુમાર, કુમારી,
સર્વે જોડે રમે, જમે કોડે, ॥ સર્વ કરે મજાદારી,
મુખે મીઠી હોરી ઉચારી ! દીપે૦ ૮
- હોરીના સૂર ધૂમી રહ્યા યોગમ ॥ યોગમ લગન છે જારી;
લગનસરા તો વસંતેજ સોહે ॥ વસંત છે લગન આચારી !
જેણે રચી અજબ તૈયારી ! દીપે૦ ૯
- એ રીને આ રતે પાંચે ઇદ્રિય, ॥ ને હૃદય રીઝ્યાં સંસારી;
હોળી રમણુ, આ હરખ મરણુની ॥ રીત સ્વાભાવિક ફારી;
ગણો ચાલ ગંદી નહારી ! દીપે૦ ૧૦
- સંત સ્તવે જગવંત વસંતે ॥ ઉચ્ચ સ્વરે લલકારી,
જેણે જગતમાં યોગમ ફરતી ॥ આવી અનુપ ઉપકારી.
લલિત લોલા વિસ્તારી ! દીપે૦ ૧૧
- જય ! જય ! જય ! સચરાચર સુંદર ! ॥ જય ! ચિદ્રૂપ ભયહારી;
જય ! જય ! એક અકળ, અભાંડ ॥ અખંડ અખિલ વિહારી,
નવલ તન મનના ધારી. દીપે૦ ૧૨

ગુણનું કજોડું—વહેમી સ્ત્રીનું વર્ણન.

ગરબી (સમઘડકો.)

કેવું આ કળેડું તે કહેવાય, દેશી કહેને તમે કેવું આં ટેક
પુરુષ તો ભણ્યો ને ગણ્યો છે ધણો ગુમાની આ;

સ્ત્રીથી ન સ્વભાષા શુદ્ધ બોલાય. દેશીં ૧

ભાઈ તો ભૂગોળ ને ખગોળમાં ઘૂમે છે;
આઈનું તો ચિત્ત ચુલામાંલ. દેશીં ૨

પુરુષ આ પ્રવીણ પુરો પુસ્તકો રચે છે;
પેલીથી ન પત્રએ વંચાય. દેશીં ૩

ભાઈ તો સ્વદેશને સુધારવા મથે છે;
આઈ કહે 'હું જોઉં શી રીતે થાય', દેશીં ૪

પુરુષ ધૂર્ત ટોંગીનાજ ઘાટમાં ફરે છે;
તે તો ઘેર પેલીથી પુખ્તય. દેશીં ૫

ભાઈ તો સભામાં જઈ સુભાષણો આપે;
આઈ જઈ રાજવીઓ ગાય. દેશીં ૬

પુરુષ તો પધારે સુધારાની મંડળીમાં;
પેલી પાર્શ્વે મંડળીમાં જાય. દેશીં ૭

ભાઈ તે નસીબને નકાર કરે મૂળથી;
આઈ તો મરોડા પૂઠે ધાય. દેશીં ૮

પુરુષ તો પવિત્ર પરમ ધર્શને પૂજે છે;
ગોવાળની ગણીયો પેલી ચાલ. દેશીં ૯

ભાયડો ન બૂલથીએ ભુંડું કહી ભામે;
ભુંડણી વિવાહે વિષ્ટા ખાય. દેશીં ૧૦

(૪૦)

દેશીઓ, ન દોષ દેશો, જો કદી એ આપડો;	
હારી કરે એ પીડા વિદાય.	દેશી૦ ૧૧
છેકજ જ્યાં આવી રીતભાત મતિ જુદો છે;	
પ્રીત તે શી રીતેરે અંધાય.	દેશી૦ ૧૨
વાત શું કરે ને અરે ચીત તે શું એ કરે ?	
એક એકને ન જ્યાં સુહાય.	દેશી૦ ૧૩
ચાલતા વહેવારની તો વાતજ તજવી;	
એણેજ રણસતંભ રે રોપાય.	દેશી૦ ૧૪
વિદ્યાના વિનોદકેરો વાત કદી કહાડે;	
બીલું બીલું પેલીં જોય ત્યાંભ.	દેશી૦ ૧૫
વર્તમાનની વાત એને નહિ ગોઠે;	
એનીં તો જુદીજ છે દુનિયાય.	દેશી૦ ૧૬
એને ઝોડ ઝપટની, કે કામણુ ટુમણુનીજ વાત;	
કે ફૂટવા જવાનીરે સદાય.	દેશી૦ ૧૭
એ તો જાણે ખાવું પહેરવું ને ઓઢવુંજ;	
કે નજર ઉતારના ઉપાય.	દેશી૦ ૧૮
ઝાઝું શું કહેવુંરે થોડું લખે ધણું માનજો !	
અભણુ બેઠી મુરખની એ રાય.	દેશી૦ ૧૯
વયનુંરે કળેડું કદી હોય, હાય હાય થઈ;	
ભુંડું ભુંડું ભુંડું બહુ લણાય.	દેશી ૨૦
રૂપનું કળેડું પણ વિરૂપરે મનાય છે;	
ગુણનું કળેડું ના ગણાય ?	દેશી૦ ૨૧
કેમરેલગાર કંઈ વિચાર કરો, નાર, નહિ, કે;	
નરથી આ કળેડું કેમ વેઠાય ?	દેશી૦ ૨૨

(૪૨)

ગુણોનું કળેડું સર્વથી સંસારમાં;

લાભ જેની ન કદી હોભાય.

દેશી૦ ૨૩

લાભ એ લાગી રહી છે ઠામઠામ નવલશામ;

આંખ જે ઉઘાડો તો દેખાય.

દેશી૦ ૨૪

બાલ્લભના તમામ નુકસાનનો ઉપસંહાર.

ગરબો. (સપ્ત ચોકા.)

હારે નામ બાળલગનનું બાળો !

બાળો કે ખાડામાં ધાલોરે ! નામ બાળ૦

} ૨૬.

બાળલગનનું નામજ મૂંચુતાં, આવે મને કંટાળોરે, નામ૦

બાળલગનનાં દુઃખ દેખીને, દેશ થઈ ગયો કાળોરે; નામ૦

બાળ બિચારું શું સમજે એમાં ? ઠાઠ શો માંડ્યો ઠાલોરે; નામ૦

દેવ ઉપર શીદ દોષ મૂકે છે ? પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ ચાલોરે; નામ૦

બાળલગનની ભુંડી રુદિ, આંખ ઉઘાડી બાળોરે; નામ૦

ભુંડી રંડાએ સુકવી નાંખ્યો, સુંદર દેશ રસાળોરે; નામ૦

બાળલગનથી તો બાળકમળનો, પાયો પૂર્ણ પ્રજાળ્યોરે; નામ૦

ઉઘમ હોંસ પરાક્રમ આદિ, સહેજે બળી ગઈ ડાળોરે; નામ૦

બાળલગનથી તો વિદ્યાવૃદ્ધિનો મારગ મૂળથી ખાળ્યોરે; નામ૦

“ભટ્ટ ભણ્યા, તો કે પરણ્યા છીએ” ધનમાં આ

ઉભી ધાડોરે.”

નામ૦

બાળલગને બળભુદ્ધિ હરીને, સુખનો સંભવ ટાળ્યોરે; નામ૦

દુનનરકળામાં પાછળ પાડી ! પૈસો વિલાતે વાળ્યોરે; નામ૦

બાળલગનથી હોય કળેડાં, દુઃખ દુઃખ જેમાં હળારોરે; નામ૦

બાળરાંડ બહુ એથીજ થાએ, થાએ અતિ વ્યભિચારોરે;	નામ૦
બાળલગને હડહડનો આણ્યો, કળિજીગ કાળ કરાજોરે;	નામ૦
બાળકનાં મા બાપ બને છે, બાર વરસનાં બાજોરે;	નામ૦
બાળલગને તો ઢીંગલા ઢીંગલી, સરખાં બન્યાં નર નારોરે;	નામ૦
ભર જોબનમાં ઘડપણુ આણ્યું, આણ્યો મરણુનો વારોરે;	નામ૦
બાળલગને બન્યો, બળહીણુ, ખહીકણુ, આપણો સઘજો રસાજોરે;	નામ૦
બાળલગને અરે બાયલો કીધો, ભરતનો ખંડ યશાજોરે;	નામ૦
બાળલગન દુઃખ સકળનું મૂળજ, કળિજીગ એજ વિચારોરે;	નામ૦
બાળલગન તણ, નવલ રત્નજન સૌ દેશને ડૂબતો તારોરે;	નામ૦

ફિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજને સારુ.

લાડી વિદાય.

ગરબી ૧ લી. (સપ્તથોડો ત્રિતાલ.)

આજ હોય સાસરે લાડો વિદાય કરે,

આશરે, ઇશ તારે !

ઇશ, તું રક્ષણુ કરજોરે એનું;

એનું ન અન્ય કો ત્યાંયરે !

સાસરો હોય સુંવાળો ધણેરી;

આજરો

૧

તો પણ કંઈક કહેવાય રે.	આશરે૦	૨
ગામ અળપ્યું ને હામ અળપ્યું;		
જન અળપ્યા માંચ રે,	આશરે૦	૩
ખાવું પીવું પણ પરમરજી પર;		
ભૂખે મુખે ન મગાય રે !	આશરે૦	૪
નિત્યનાં નીઝણ કરતાં શીખવાં શું;		
આ વ્રત કાઢ્યું વડાય રે ?	આશરે૦	૫
ખોણવું તો પૂછ્યું, ચાલવું ચલવ્યું;		
કહેલુંજ કરવું સદાય રે.	આશરે૦	૬
બાર વરસની બાળકીએ કયમ;		
હાવકાં આમ થવાય રે ?	આશરે૦	૭
રમતી દૂદતી હરણીએ તો કયમ;		
પગલાં ભરાવ્યાં ભરાય રે ?	આશરે૦	૮
લાડે રમેલીથી કેમ ચરણ મુખ;		
ને મન બાંધી મુકાય રે ?	આશરે૦	૯
જીવતાં જડ થઈ પુતળાં પેઠે;		
નચવ્યાં કેમ નચાય રે ?	આશરે૦	૧૦
જોગી જતીનીં ન જ્યાં ગતિ ચાલે;		
તે કેમ કહો એથી થાય રે ?	આશરે૦	૧૧
થાઓ કે નહિ પણ નિશ્ચે કરે છે;		
એમજ મુકામળ બાળાય રે !	આશરે૦	૧૨
એથી અધિક કંઈ હોએ ત્યારેજ;		
નવલ સાસરી નિદાય રે ?	આશરે૦	૧૩

(૪૪)

ગરબી ૨ જી. (થોથોડા.)

સાસરે જતી છોડીને ઉત્તર.

માડોં તું મારી, છોડને શોક નકામો છોડીને સાસરોં વીણુ ક્યાં પિસામો ?	ટેક.
સાસરોં તો સર્વે જીને શિર સરજી, એમાં સુખ શોખા સકળ સુંદરજી; ચાલી આવી રીત એ તો ધરધરજી.	માડી૦ ૧
માટે તમે ધીર ધરી મને આપો, મને તો સહેજે હોય સંતાપો, ગમે ન જવું મેલી માયાળુ માયાપો.	માડી૦ ૨
કાપ્પીને કામળ કળની ડાળી, જાણે ખોદી ઠામ કઠણમાં ઘાલી; રૂએ રૂએ આંસુડાં તે ઢાળી.	માડી૦ ૩
કલેજું માંડે તો ફડફડ થાએ, પીપળના પાન પેટે કંપાંએ; મારે મન પૃથ્વી રસાતાળ જાએ.	માડી૦ ૪
એવું મને લાગે છે સહજ સ્વભાવે, સાસરોંએ જાવું પ્રથમ કોને ભાવે ? સહેજે સદા સર્વેને રડવું તો આવે.	માડી૦ ૫
તોપણ આ શોક ક્ષણિક ગણુ મારો, ઉડો ને ગાઢો બહુજ છે તારો; દુઃખી મારા દુઃખમાં હોય વધારો.	માડી૦ ૬

(૪૫)

સાસરીએ દુઃખ તો પહેલું પશ્ચાત્તા	
તમે કહ્યાં તે બધાં દુઃખ સાચાં મા;	
તોપણ સહ્યાં વણુ શો છુટકો શું મા ?	માડી૦ ૧૭
માટે મા, શોક તજી કહો પ્રોતે,	
સાસરીએ સુખી થવાય શી રીતે ?	
પરાયાં હોય પોતીકાં નિત્યે.	માડી૦ ૮
શાઆશ ! શાઆશ ! સુતા મતિ તારી ?	
સકળ કરી સકળ કેળવણી તે તારી !	
સુખી રહે આ છેલ્લી નવલ શોખ ધારી.	મા

ગરબી રૂઝી (અષ્ટયોગા ત્રિતાલ.)

શિક્ષાસૂત્ર.

સાંભળ, સાસરે વાસ કર્યાનાં,	
સૂત્ર પરમ મર્માળારે,	
અક્ષરે અક્ષર અંતર કોતરી,	
રાખજે કોમળ બાળારે.	ટેક.
કામ કંઠણ બહુ કરવાં પોતીકાં,	
જે છે છેક પરાયારે;	
એવું કરવું તો ઇશ્વર હાથે,	
પણુ આપણે થાવું ડાહ્યારે.	સાંભળ૦ ૧
પ્રેમ વિના પર પ્રેમ પમાય ન,	
કેમે કરી કો કાળેરે;	
માટે પ્રથમ તો આપઅંતર ભર,	
અસુરપક્ષ પર વા'લેરે.	સાંભળ૦ ૨

(૪૬)

અસુરપક્ષ છે પક્ષજ તારો,
વિચારી જો ચિત્ત માંહીરે!
જો કુળ ઉપજી ઉછરી હેતે.
ત્યાં તો થઈ તું પરાઈ રે!

સાંભળ૦ ૩

ધર તે સાસરકુંજ હવે તુંજ,
આ તો પિએર સૌ કહે છે રે;
ભાઈ ભોળાઈ આપે રીઝી જો,
આપડી એન તે લે છે રે!

સાંભળ૦ ૪

હક હીવાથી ગિહ્યો, બેઠો ત્યાં;
કંઈજ વચન આ કહેતાં રે;
હૈયું માંડે ઉથલાઈ જાએ,
આંખે આંસુ વહેતાં રે.

સાંભળ૦ ૫

પરધરનું ધન પુત્રી કહાવે,
સાચું આજ મેં માણ્યું રે!
સુખ દેખીશ હવે હું જ્યારે તે;
સાચું સરળ એ જાણ્યું રે.

સાંભળ૦ ૬

જાણ્યો અસુરકુળ કુળ જો તારું!
રહેજો રોજ તે રૂપે રે;
તેની શોભાએ શોભા તારી,
સુખે સુખ દુઃખ દુઃખેરે.

સાંભળ૦ ૭

“પિએર પતોતું રાખો પ્રભુ, પણ,
સાસરું તો ધર માંડે, રે”,
એમ વિચારી મનસા વાચ્યા,
કર્મણ કરે તે પ્યાઈ રે.

સાંભળ૦ ૮

(૪૭)

ત્રેમે પોતીકું એમ મણ્યું કે,
સહેજે પોતીકું થાશે રે;
આશુ, નણુંદ, વર, હીયર, સસરો,
સર્વે ચિત્તથી ચા'શે રે.

સાંભળો ૮

વખતે વચન કડવાં કહે તો પશ્યુ,
વિનય ન તજવો તારે રે;
“વનો વેરીને વશ કરે છે”

મંત્ર એ મોઘો ભારે રે.
“કામ કર્યા તેણે કામણ કીધા”

સાંભળો ૧૦

એ કહેવત છે સાચી રે,
દોરા ચિટ્ટી ને છુમંતરની.

કચની કપટી કાચી રે?

સાંભળો ૧૧

વિનય, વિવેકને વા'લ વધારી,

ધરી ધોરજ, કરી કામો રે,

સદા સુધડતા, સદ્ગુણ ગ્રહીને,

નવલ કહે શુભ પામો રે.

સાંભળો ૧૨

ગરબી હ થી (રાગ ઉપરનો)

શાણાં, સુધડ સદ્ગુણો બની બેની.

સાસરે સુખીઆં થાજે રે!

સંસારે સૌને સ્ત્રીકર્તવ્યો,

કરી પરમ પદ પાજે રે!

શાણાં ૧

જ'ર મિળજ તો ત્યાગજ કરવો,

જો સાસરોએ રહેતું રે!

(૪૮)

શાશુપણે સૌં સાથે બેસવું, ચાલવું, લેવું દેવું રે.	શાશુાં ૨
મધુર વચન, છે મધથી મીઠાં, જનમન રંજનકારી રે; નારીનું બૂપણુ-નારીજ નહિ જે, નમ્રપણું ન ધરનારી રે.	શાશુાં ૩
સ્વજન, પરજન, દાસ દાસીશું, વદવું વિધિ વિવેકે રે; સૌ સાથે સૌ લાયક ચાલવું, મા'બવું મારગ સીધે રે.	શાશુાં ૪
વધુ કહે મન વર્તી વરતવું, સાસરે સૌને અનુસરતું રે; પિયુરંજન પરનો મન નિશદિન, ખંતે અખંડજ ધર તું રે.	શાશુાં ૫
પ્રેમે પિયુમન રંજન કરવું, માનિની ધર્મ એ મોટા રે; ચાર પદારથ એથી પમાયે, અન્ય ઉપાય તું જોટા રે.	શાશુાં ૬
રવામી સંબંધે શ્વસુરપક્ષની, સેવા કરતો સુરીતે રે; માતપિતા સમ સાસુસસરા, આનવા મનથી નિત્યે રે.	શાશુાં ૭
પેતાતુંજ ધર હવે થયું જે, તે તો સંભાળવું ભાવે રે;	

ધર મોઢવણી લો મોરીનો,
મરવો ધર્મજ કહાવે રે.

શાસ્ત્રાં ૮

રાતદિવસ મધી મરે મરદ જો,
કરવા ધરમાં કમાણી રે;
આણી કમાણી ન વાપરી જાણી,
બાપડી નહિ હે ભુંડાણી રે.

શાસ્ત્રાં ૯

સાણી સુધડ ઓ રોજ કરે છે,
રુડી વ્યવસ્થા ધરની રે;
કરકસર કરે, રહે સૌ સરખી,
સોભા વધારે વરની રે.

શાસ્ત્રાં ૧૦

ધર જોઈ ધરધણિઆણીનું,
મૂલ કરે સૌ કોઈ રે;
જો ધરમાં ગુંચવાડો દેખે,
કહે “કુઆડ, ફટ ! મોઈરે.”

શાસ્ત્રાં ૧૧

સુધડનાં ધરઆર, ને ઓરડા,
આરસ જેવાં રૂપાળાં રે;
સદા સુધડ રહે સુધડ સુંદરી,
રાખી સુધડ બાળબાળી રે.

શાસ્ત્રાં ૧૨

બાળકની સંભાળ કેળવણી,
ત્રીનો ધર્મ એ ત્રીજો રે;
તણે ધર્મ સરસ ને સરળ એ,
પાળ્યા, તો પ્રભુ રીઝ્યો રે.

શાસ્ત્રાં ૧૩

પ્રભુને પ્રાર્થનાથી પ્યારાં,
કર્તવ્ય કર્મો કરવાં રે;

(૫૦)

જપ તપ વ્રત ઉપવાસ મૂકી પશુ,
પ્રેમે પતિવ્રત ધરવાં રે.

શાલુાં ૧૪

પતિવ્રતા પતિને અનુસરતી,
હોડે હરધર્મ હેતે રે;
તેનો મરણ તેએ એની મરણ,
જીવનદોરી તે તે છે રે.

શાલુાં ૧૫

પ્રાણુથી પ્યારે ગણી પિયુને,
અનન્ય ભક્તિ કરતી રે;
દુર્જન દુષ્ટને દેખીજ દૂરથી,
આધી એ આસરતી રે.

શાલુાં ૧૬

નિર્જન વન, ને નિર્ધનતામાં,
રહે પિયુ પાસજ હરખે રે;
સ્વામી બિના નહિ સ્વર્ગે સોહાએ !
સ્વામી સંગે સુખી નરકે રે !

શાલુાં ૧૭

સતિ પતિથી છૂટી પડે નહિ,
છાયાવત્ ગત એની રે;
પતિવ્રતાનું પરમ તત્ત્વ છે,
પતિજ, સાંભળ બેની રે.

શાલુાં ૧૮

બેની પતિવ્રત ધારી ધૌરજથી,
કુળની કીર્તિ વધારી રે;
વિશ્વંભરનો રાખી ભરોસો,
રહેજે, આ બેટી વિચારી રે.

શાલુાં ૧૯

સુખી તું સદા હોજે ઉભય સ્થળ !
કર મંગળ ! લાઝેલીરે !

(૫૨)

માની કૃપ વખાણુને વાલી !
માની નવલ શીખ છેલી રે.

શાશ્વતં ૨૦

સ્ત્રીસ્વરૂપ.

ગરબી.

સંસારનું નર છે નાર,
સજન સંસારનું નર છે નાર.
સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર, ટેક.
સજન, સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર.

ધૂળધાણી બધું નિરધાર, એ વણુ ધૂળ

સુંદર સ્ત્રીનું સુખડું, સુંદર સ્ત્રીનું તન;
સુંદર સ્ત્રીના બોલડા, સુંદર સુંદર સ્ત્રીનું મન ! સજન સં ૧
સુંદર સેવા સ્ત્રી કરે, સુંદર ધરેજ રનેહ;
સુંદરતા સંસારમાં, ભરનારી નારીજ છેય ! સજન સં ૨
આપે જન્મજ જગતને પાળે પૂરણુ પ્રીત !
એનાજ નામ આધારથી, કહાવે ધૃધિરો અંખા ખચીત !

સજન સં ૩

મીઠું બોલી મન હરે, ટાળે તન પરિતાપ;
આક્રતમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે એ નરનેજ આપ,

સજન સં ૪

ધણી ધરનો સ્તંભ છે, ધરનું ધણ્યોજ માન;
ધણી ધરનું ધરેણું છે, ધર ધણ્યો વિનાનું રમશાન,

સજન સં ૫

(૫૨)

ધડપણમાં ધરણી સમી, સેવા કોથી ન હોય;
સ્વર્ગે પણ સંગે ગઈ, તેતો નારીજ! નર નહિ કોય.
સજન સં૦ ૬

ધન ધન નારી નામને, પ્રેમી પરમ અપાર!
પાળે પ્રેમે સર્વને, એતો આદ્ય શક્તિ અવતાર.
સજન સં૦ ૭

નિંદા એની જે કરે, તે પાપી ગુણ્યોર!
દુર્ગુણને દરીએ રૂએ, તોએ દોલડે દયાનુંજ જોર.
સજન સં૦ ૮

ગોરી ફૂલ ગુલાબનું સૂકે કે કરમાય;
કે કોહે વણ કાળજી, તોએ જાતિસુગંધિ ન જાય.
સજન સં૦ ૯

શાસ્ત્રી, પુરાણી, પંડિતો, શાણા સજનન સર્વ!
સાચે સાચું હું કહું, તમે માનો મૂકી મનગર્વ!
સજન સં૦ ૧૦

દીસે દુર્ગુણ આજ બહુ, નથી એની કંઈ નાજ,
પણ એ દુર્ગુણી મૂર્ખ કે, જે છે તે તમારાજ કાજ.
સજન સં૦ ૧૧

આદે દમયંતી, સૌંતા દ્રૌપદી આદિ અપાર;
થઈ ગઈ બહુ ગુણવંતીઓ, તે હતી નારીજ નિરધાર.
સજન સં૦ ૧૨

ધર્મે કર્મે ન કેળવો, ના'પો કંઈ પણ જ્ઞાન;
રાખો જો હેવાન તો, ક્યમ હોય ન એ હેવાન!
સજન સં૦ ૧૩

(૫૩)

હા! અબળાઓ હાયરે! હાલ છેજ હેવાન!
ખાવું પીવું ખેલવું, એ ત્રણતુંજ જેને જાન. સજન સં ૧૪
જ્યાં હેવાનજ હારનો, સધળો સુંદર સાથ;
ત્યાં જીવ્યાથી તો બહું, ખરે મરણ નવલ ઓ નાથ!
સજન સં ૧૫

નીતિનો ચીલો.

ગરબી (ત્રિઅઠા.)

* ચાર* ચીલો આ નીતિનો——નરનારીરે;
ધારો ધરી ઉર ખંત, કહું છું વિચારીરે;
ભાવ પંથે ભુંડા ઉડા——નરનારીરે;
છુપા કુવા છે અનંત, કહું છું વિચારીરે; ૧
જેના વિવિધ મનોહરી——નરનારીરે;
વેલે છવાયાં મુખ, કહું છું વિચારીરે;
જો ચૂકોએ પગ મૂકતાં;——નરનારીરે;
હોયજ અનહદ દુઃખ કહું છું વિચારીરે; ૨
એ ગોઝારા કૂપમાં,——નરનારીરે;
પડ્યા હજારો અગણ, કહું છું વિચારીરે;
હસવામાં ખસવું થયું,——નરનારીરે;
ગયા ફંધારી પ્રાણ, કહું છું વિચારીરે. ૩
માટે ચિત્ત ચેતી તમે,——નરનારીરે;
ચાલો ચીલે ચીલેજ, કહું છું વિચારીરે,

* સુંદર.

ચીલો એ પ્રાચીન છે, ——— નરનારીરે;
સુંદર સુખકર સે'જ, ^૧ કહું છું વિચારીરે.

૪

ચીલાની એ બાજુએ, ——— નરનારીરે;
અખંડ તરુવર હાર, કહું છું વિચારીરે,
શીતળ છાંયે શોભીતી, ——— નરનારીરે;
ફળ અમૃતમાં છે સાર, કહું છું વિચારીરે

૫

ચીલે ચાલવું સે'લ છે, ——— નરનારીરે;
સીધો સમતળ^૨ છેક, કહું છું વિચારીરે,
છે કંચન રજા છાંટીઆં, ——— નરનારીરે;
ગુલગુલ^૩ બહેક બહેક, કહું છું વિચારીરે,

૬

કેમ અભાગી આ ચીલો ——— નરનારીરે;
છોડી હીડે કુવાટ, કહું છું વિચારીરે,
મારગ પણ એ પાંસરો, ——— નરનારીરે;
નહિ ભો કે ન ઉચાટ, કહું છું વિચારીરે.

૭

ચીલાથી ચૂકો જરા, ——— નરનારીરે;
આડાં અવળાં ન જાઓ ! કહું છું વિચારીરે,
હાવાડીના હાથી, ——— નરનારીરે;
બૂલી શીંદ બરમાઓ ! કહું છું વિચારીરે.

૮

ચીલો ચૂક્યાં તેમણે, ——— નરનારીરે;
અખર ખાધોજ થાપ, કહું છું વિચારીરે,

(૫૫)

પર વીતે ચેતેજ, તે— — — નરનારીરે;
 ખરાંજ ચતુરાં બાપ*! કહું છું વિચારીરે.
 આજ ચીલે ચાલી ગયાં, — — — નરનારીરે;
 પૂર્વે સર્વ સુખણુ, કહું છું વિચારીરે,
 પામ્યા પરમાનંદ પદ, નરનારીરે;
 નિશ્ચલ નવલની વાણુ, કહું છું વિચારીરે. ૧૦

“ મારી ભરતભૂમિ ” — સ્વદેશસ્તોત્ર.

ગરબી.

મારો ભરતભૂમિ !

રૂપાળી સુયશાળી, સુશીલ પ્રુનિત }
 તારા ચરણુ ચૂમી, } ટેક.
 આનંદે વંદુ જય! હરેદમઃ નિત્ય !
 સૌ સૌમાં કાંક વિશેષ છે ! —
 પણ તું તો અઘૌઠિકિ એકજ છે ! —

મારો ભરતભૂમિ — ૧

કોણુ આવે હિમાલયની હારે ?

કોદિતૂરે અન્ય હીરા હારે;

* આ મારા બાપ એટલે વા'લા ને પારકાને વીતે તે જોઈનેજ
 પાતે ચેતી ચાલે, તેજ ખરેખરાં ચતુર સમજવાં, મતક્ષબ કે અની-
 તેના ખાડામાં ને પડે છે તે ગમે એટલાં ચતરાં (ચતુરાં) થઈને
 રે છે, પણ ખરૂં જોતાં જરાએ ચતુર નથી.

× પ્રત્યેક શ્વાસની સાથે, હુમેશાં.

(૫૬)

વણુ શેલડી સરસ સાકર ક્યાં ?—

મારો ભરતભૂમિ— ૨

શી કળદૃપતા સ્થળ સ્થળ સોહે !—

નવરંગી રમણી મુજ મનડાં મોહે !—

જાણે વાડો વિશ્વભરનીજ હોએ,—

મારો ભરતભૂમિ— ૩

સાથે વિશ્વભર વાહો તું ઝાઝી;

સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધો સાજ.

તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાજી—

મારો ભરતભૂમિ— ૪

દેખી દુનિયા મરે છે દોલ દાઝી;—

પણુ ફીકર ન! રાખ પ્રભુ તું રાજ—

હાય! હાલ તેની છે ધતિરાજી !—

મારો ભરતભૂમિ— ૫

તારો વાંક નથીજ, તથાપિ એ,

અમે બ્રહ્મ કપૂત મૈદ પાપીએ;

દેવ છેક દુબ્યો !—હજીએ !—

મારો ભરતભૂમિ— ૬

મદ, આળસ, ધર્ષાં ને અનોંતિ,

મતિ મતલબી, આંધળોનીય અતિ;

સુખ સાર્વજનિક સમજે ન રતિ,—

મારો ભરતભૂમિ— ૭

જાણી જન્મભલભક્તિ તો નામે નહિ,

એક પેટની વેદ અખંડ લહી,

(૫૭)

હૃદયે ઓડ અગદીએ કીધી ન કહી,
મારો ભરતભૂમિ૦-- ૮

એવા જનને ધિક ધિક ધિકજ છે,
કોડી કાગડા એથી તો હીકજ છે;
જેને જાતિની દાઝ અધિકજ છે!

મારો ભરતભૂમિ૦-- ૯

દોટ્ટેટાડ, કાફીર જે કહો,
જંગલીમાં જંગલી જે લોકા;
જન્મભૂમિ? ભજન અનભિજન કે.

મારો ભરતભૂમિ૦-- ૧૦

સ્ત્રીઓ પણ અગળા જે બાકી,
તેણે દેશભક્તિ સખળા દાખા;
મનિહાસ છેજ એનો સાખી;

મારો ભરતભૂમિ૦-- ૧૧

જન જન્મી જન્મભૂમિ જે ન ચહે,
સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ રાક્ષસ એ;-
રે રાક્ષસ રડા સ્વપક્ષે રહે!

મારો ભરતભૂમિ૦-- ૧૨

આ ભ્રષ્ટ સંગે લંડાઈ માતા,
જે જગનને સુજનતા^૨ ખૂળ ગાતાં,
જેનો જશ જશવંતલજ પણ ગાતા.

મારો ભરતભૂમિ૦-- ૧૩

૧. જન્મભૂમિની ભક્તિથી અભણ્યા કોઈ જંગલી લોક પણ નથી. ૨. સુધારો (Civilization).

(૫૮)

- તું તો સત્ત્વગુણી તત્ત્વજ વેતા,
દેશ દેશથી પંડિત જ્યાં વહેતા;
થઈ શિષ્ય સહોત્સાહે રહેતા,
મારો ભરતભૂમિ-- ૧૪
- તારાં કાર્ય ત્યારે યવને ભાજ્યાં,
મહા શીળ, નિર્મળ, બુદ્ધિવાળાં,
આ! “દેવાં કમાડે પડે ન તાળાં”
મારો ભરતભૂમિ-- ૧૫
- સેતું નિત્ય પુનિત તવ રજ ભૂમિ,
ધન્ય ભાગ્ય નવલની તું જન્મભૂમિ;
તારી ભક્તિ રંગે રંગ રહીજ ધૂમી,
મારો ભરતભૂમિ-- ૧૬

एकज चेण राखवा विषे.

राग बेलावर.

સદા રાખોરે, સદા રાખોરે. શાણું સુજન સુગણુ } ૮૬.
એક વેણુ સુસત્યનું.

એકજ વેણુ ઉપર ચાલે, બુઝો
સંસારનોરે, સંસારનોરે, બધો કાર વેવાર
હોય લાખોની આપ લે;
લોક ધંધોરે, લોક ધંધોરે, કરે ધમધોકાર--એકજ વેણુ ૧
એક વેણુ વીટયું વિશ્વ કાં
વેપારી રે, નરનારી રે, નોકરને શેહ;
સર્વ જીવે રાગ પ્રગ્ન,
વિશ્વાસેરે, વિશ્વાસેરે, ખરે વિશ્વમાં નેટ--એકજ વેણુ ૨

(૫૬)

એક વેણુ વિના તો પા ધડી,
ક્યમ ભેળારે, ક્યમ ભેળારે, રહી શકે કા જન?

જઈ જંગલમાં એકેકથી,
થું છોટારે, થું છોટારે વસે જોજન જોજન-એકજ વેણુ ૩

એક વેણુ વિના ગુણુ કોટિધા;
હોય તોપણુરે, હોય તોપણુરે, તેનું કોડી ન મૂલ;
બાળક પણુ હાંસી કરે,
“એ તો જુઠારે” મળ્યું ડા’પણુ ધૂળ! એકજ ૦

એક વેણુ વિના નર રડવડે,
જ્યમ રોડુંરે, જ્યમ રોડુંરે, ખરું બીંતથી હોય,
ઠામ ન ઠરવાનો મળે,
ભમે બૂલ્યોરે, ભમે બૂલ્યોરે, ખની બા’વરો સોય-એકજ ૦ ૫

એક વેણુ ગયું તો સૌ ગયું,
સૌ તુચ્છજરે, સૌ તુચ્છજરે, ગણે તરણાશી લોક;
થાય હડે હડે જાય જ્યાં,—
પછી સાચુંરે, કદી સાચુંરે, જોલે તે પણ ફાંક એકજ ૬

એક વેણુ કારણ દોરણ શાં,
દુઃખ વેઠ્યાં રે, દુઃખ વેઠ્યાં રે, હરિશ્વરે અખેદ!

ભૂપ* ભલોરે પેત્રો ક્રાન્સનો!
આવી આપે જે, આવી આપે જે, પડ્યો પાછો કેદ! એકજ ૦ ૭

* ક્રાન્સનો રા ન જોન જે લડાઈમાં હારી ઇંગ્લાંડમાં કેદ પડ્યા હતા તે કેટલાક કોલકરાર કરી પોતાના રાજ્યમાં પાછો આવ્યા, પણ લોકે તે શરતો કબુલ ન રાખી તેથી એ સત્યવાદી રાજા પોતાના વેણુ ખાતર આપોઆપ પાછા ગયો અને ત્યાં કેદખાનું ભોગવ્યું.

એક વેળુ સત્યનું રાખતાં,
 સુખ નિશ્ચયરે, સુખ નિશ્ચયરે, બેઠ લોકે થોક;
 નિશ્ચય વાર નવલ કવે,
 અરે માનોરે, અરે માનોરે, જગતના લોક ! એકજગ ૮

જૂઠ નહિ બોલવા વિષે.

ધોળ રાગ બેલાવરનું.

હવ કહીએરે. નહિ વહીએરે, જરા જૂઠ વચન; } ૧૬૬.
 જૂઠે જગન બે રે રજહાનમાં.
 આપી ઈશે વિશેષ પશુ થકી,
 અલ્યા વાણીરે, દયા આણીરે, કહેવા ઉરના વિચાર;
 તે તો ઢાંકી હુમેરી તે,
 જગ ઠગવારે, જગ ઠગવારે, માંડ્યો વાણી વ્યાપાર ! જૂઠે જન. ૧
 સૂણ ! સત્ય સંસારનો સ્તંભ છે,
 જે આધારેરે, જે આધારેરે, એ ઉભો ખીન ધાક;
 જે વણુ કડક તૂટી પડે,—
 જ્તને આંખેરે, વણુ શાખેરે, ધીરે જંઘનું ન શાક. જૂઠે જન. ૨
 રે ! શાખ ભુંડીજ જુદાતણી !
 છતાં સાચુંરે, છતાં સાચુંરે, એનું જુદું મનાય;
 જ્તેવા આવ્યો સાચ, પણ,
 પેસો ખમેરે, પાડી ખમેરે, મુઓ મૂર્ખ વૃથાય. જૂઠે જન. ૩
 હવ ! જુલ શીદ જૂઠે વટાળીએ ?
 વદે જૂઠ તો રે, વદે જૂઠ તો રે, ગૂઠ પાપી જન :

(૬૧)

પાપ પોતાનાં ઢાંકવા,
ન ઢંકાયજરે, ન ઢંકાયજરે, જાણુ નિશ્ચય મન. જૂઠું જાન૦ ૪
ભુંડું છાણુ ઉડી ગોઝારમાં,
ધર્યું ઢાંકીરે, ધર્યું ઢાંકીરે, ઊઠે ગંધાઈ આપ !

થૂ થૂ થૂ થાયજ તથા,
તથા આંધિરે, મૂઠ આંધિરે, ગાંઠે એકનાં એ પાપ ! જૂઠું જાન૦ ૫
જીવ નિશ્ચય કરોને જાણુ તું,
તરે સત્યજરે, તરે સત્યજરે, રૂએ જીવું જાઝ;

તદપિ કાગળની કરામતી,
એ શા અર્થનુંરે, એ શા અર્થનુંરે, શોભે તાણુતમાંજ ! —
જૂઠું જાન૦ ૬

છેજૂઠું જંજળની જળ જ્યાં,
એકે ખીજુંરે, ખીજે ત્રીજુંરે, ગુંથુંગળ્યું ન ગણાય;
શું સંભાળે અભાગીઓ,
જટ જેતાંરે, જટ જેતાંરે, કે ટપ્પ ઝડાય. જૂઠું જાન૦ ૭

વાંક નજ કર, પણુ કહોં થાય તો,
સાચે સાચુંરે, સાચે સાચુંરે, માની માગને માફ;
માફજ મળશે સો વસા,
નહિ તોએરે નહિ તોએરે, ટળશે અંતર તાપ. જૂઠું જાન૦ ૮

જો અંતર્ગતી અંતરે,
તે રાજરે, રહે રાજરે, વહે ઉર આનંદ;
અતુલ અનુપ નિજનંદ છે,
નિજનંદનેરે, નિજનંદનેરે, જાણુ શુંજ મતિમંદ ? જૂઠું જાન૦ ૯

(૬૨)

છે સત્યસ્વરૂપજ શ્રી પ્રભુ,
એને વા'લુરે, અન્ય વા'લુરે, નથી સત્ય સમાન;
છે સત્યસ્વરૂપને પરભવી,
ક્યાં રહેશેરે, શું કહેશેરે, પૂછે નવલ નિદાન ? જૂઠું જાન૦ ૧૦

બાલકપર પ્રીતિ ય સ્ત્રીનું ભૂષણ છે.

રાગ હાલરડાનો.

વનિતા કુળવંતી બોલાવે વા'લે બાળને,
મીઠાં અમૃત ઝરનાં નયણે વયણે નિત્ય;
નિત્યજ ખંતેથી ખાવાનાં ખેલવણાં તથા,
આપે કેળવણી મુખકરણી સુંદર રીત. વનિતા૦ ૧

વનિતા કુળવંતી, ને વા'લ અપારજ બાળપર,—
પછી તે પોતીકું પરનું કે જેનું હોય;—
એને હૈયે ઉમળકા આવે જોઈજ બાળને,
વા'લે બોલાવે તે વેળા શી સો'ય ? વનિતા૦ ૨

આંખો હીરાસી આપે ! હસતું મુખ શું મધુર !
શોભે શાં સુંદર મનરંજન ખંજન ગાલ !
ઉઘડી અર્ધ અધરપરવાળી સુવર્ણ અંકુતી,—
અંકુતું ઝળગળ જાણે નિર્મળ દીલનું વા'લ. વનિતા૦ ૩

એની વાણી તો નરમાય મિઠાસ અજગ લરી,
જેણે બાળકનાં મન વશ થઈ જાયજ સે'જ;
એને દેખે કે દોડી ભેટે હેતે અતિ,
એનું કહ્યું કરે સઘળું હરખે હરખેજ ! વનિતા૦ ૪

રે વણુ કહે અતિ મન વર્તે છે તે તો સદા,
 રડતાં રખે દુભાયે એનું દયાળુ દીલ.
 છરાયાં છોડે પરાયાં પણુ રે એને કલ્યાણ,
 સાચે જાદુગારજી જોવું એનું સુશીલ ! વનિતા૦ ૫
 એનું કારણુ પણુ આલું નથી, સમજવું સે'લ છે,
 સમજી સુંદરીઓ ! આ હિંદની આપે આજ;
 એ નથી પીટ્યા કહી કદીએ આજ ધખેડતી,
 જે છે નહિ નારીનાં પણુ કૃત્યાનાં કાજ. વનિતા૦ ૬
 લાજે કુળવંતી બોલતાંઓ ઉચે સ્વરે,
 તો તે નિજ આજક પર કેમજ હોય કઠોર !
 વાણી કડચીં કઠોર આજ નઠોરજી હોય,
 વાણી વા'લપની વશ કરે હરાયાં દોર. વનિતા૦ ૭
 વાણી વા'લપની વદવા સરજી છે સુંદરી,
 રહી છે સુંદરીની સુંદરતા વા'લપ માંલ;
 વા'લપ આજ પર જામે જ્યારે શશી પૂર્ણ સમ,
 ત્યારે નવલ અલૌકિક દેવોજ છે દેખાય ! વનિતા૦ ૮

વિશ્વભંરનો ઉપકાર.

ગીતચંદ્રાવળા નાના (ધ્રુવાખ્યાનનો રાગ.)

જે જે ! વિશ્વંભરનાથ; હું તને વંદુ વારંવાર;
 વારંવાર તું જે કરે જનપ્રતિ પ્રતિદિન ઉપકાર,
 જે ઉપકાર ન હુંથી ગણાય;
 અનહદ હૃદમાં કેમજ માય !

(૬૪)

દહાડો રાત, પ્રભાત ને સાંજ
પળપળ સંભાળો છો ર.જ ! જે જે૦ ૧

પાળે, સંભાળે સદા તું તો અખિલ જગતમાં જન,
જળચર ભૂચર, ખેતરને, વળી ઈતરેચર પલુ અન્ય,
અન્ય હશે બ્રહ્માંડ અખંડે,
તે સર્વેનાં દુઃખ તું ખંડે;
એક અનંત તું પુરં કરે;
આહા ! આ તે અકળજ ખરે ! જે જે૦ ૨

અકળ, અરૂપ, અતુપને હું કેવા ! તે કહું કેમ ?
તેમ એક આ તો દીસે નિત્ય કરવું વિશ્વતું ક્ષેમ !
વિશ્વતું ક્ષેમ ચહે ચિત નિત્ય,
કુંજરથી તે કોડી સહીત;
સર્વેની સંભાળ સમાન,
લે છે દેવ દયાજ નિધાન. જે જે૦ ૩

દયાનિધાન ! કૃપાળુ ! ઓ ! કરુણાળુ કૌરતાર !
છે વિધવિધના વિશ્વમાં ભર્યા અનઉદકભંડાર.
અનઉદકભંડાર ભર્યા તે,
ખાઈ જીવે છે જગતજ ખાંતે.
ખાજ સુખદ, ને સ્વાદે ભર્યા,
વિધવિધનાં જે જાય ન ગણ્યાં— જે જે૦ ૪

જન્ય ગણ્યાં નહિ સર્વે બે સુખસાધન તેં જે કીધ,
ઋક્ષ, વનસ્પતિ, વેલી ને પશુ પક્ષી ખનિજ વિવિધ,
પશુ પક્ષી વિવિધના હોયે,
નદો કુંભરીએ મનડાં મોહે.

(૬૫)

શેા કહું આકાશે સુંદર બહાર !

ધન ! ધન ! ઇશિ રસ દાતાર.— જે જે૦ ૫

ધૃષ્ટિર તું ઉપકાર તો કરે જનમ્યાં ત્યાંથીજ સાર,
રે ! જનમ્યાં પહેલાંય તે પપ નીપજવું નિરધાર.

નીપજવું નિરધાર તે દૂધ,

તારી તો છે અગમજ બુદ્ધ !

અગમ ખેલ તો તારો અરે !

રુધિરનું દૂધ કોણુજ કરે !— જે જે૦ ૬

દૂધ કર્યુંજ રુધિરનું અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણુકારું,
એ ગુણુ ભૂલે એવું તે કોણુ લૂણુહરામોં નહારું ?

લૂણુહરામોં નહારુંજ હશે,

તે વિશ્વંભરને ભૂલશે.

ગાય પશુ પંખી જીવ જંત !— જે જે૦ ૭

જંત. ઝીણાં જળખિંદુમાં અગણ્યાં આંખે ન જણાય,

તે સર્વે મંલાળથી ધડ્યાં કરી કરામત કાય,

કરી કરામત તેં તો વડી,

સુખકર સર્વે અવયવો ધડી.

તે પ્રત્યેકનું પોષણુ થાય,

તેવા સાજ સૃજ્યા વળી ત્યાંય.— જે જે૦ ૮

સાજ સૃજ્યા સુખના જગે જગરાજ ધરી દોલ દાઝ,

દાઝ અધિક ધરી વળી મૂર્કી બુદ્ધિ માણુસમાંજ;

બુદ્ધિ વિવેક ને જાણુ અમૂઢ્ય,

એ ભવસાગરનો છે પૂલ.

(૬૬)

પૂલ લવાગ્ધિનો આંધી હસ્યા,
અંતર્ગર્ભો રૂપે વર્ણો વસ્યા— જે જે૦ ૯
અંતર્ગર્ભો ભોમીઓ થઈ, ઉભો-લવાગ્ધિ પૂલ,
પૂલ ચૂકી વોહો તરફ વળે, તો પોકારી કહે ભૂલ.
પોકારી ભૂલ કહે છે તેહ,
વારેવારે વારે છેય;
વળી દયાળુએ દેવની કૃતિ,
કરું નવલ તત્ત્વે રતિ*— જે જે૦ ૧૦

* પ્રીતિ.

પ્રખ્યાત ઇંગ્લેન્ડ નોવલિસ્ટ સર વોલ્ટર સ્કોટ

કૃત

ટેલીસમેન

અથવા

તાવીજ

જાપાંતર કરનાર

ધીમતરામ નવલરામ લક્ષ્મીરામ

કિંમત રૂ. ૧.

મળવાનું ઠેકાણું:—

બુકસેલર કરસનદાસ નારણદાસની કુંઠ સુરત.

ઈનામ તથા લાયબ્રેરી માટે મંજૂર થએલું છે.

બહાર પડી ચૂકી છે.

ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ ટીકાકાર
સ્વર્ગસ્થ સાક્ષર

મયલરામ લક્ષ્મીરામ

દ્વ

નવલ-ગ્રંથાવલિ શાળોપયોગી આવૃત્તિ

ભાગ ૧

સંશોધન કરનાર

રા. રા. સાક્ષર હીરાલાલ વી. શ્રોફ.
બી. એ.

કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

મળવાનું હેઠાણું:—

બુકસેલર કરસનદાસ નારણદાસ
સુરત.

